

Tykki TÄYDENNYSRAKENTAMINEN HISTORIALLISSA ESIKAUPUNKIYMPÄRISTÖSSÄ
KAUPUNKIKUVA JA RAKENTAMISTAPA

DIPLOMITYÖ
ATTE KIIANEN

Diplomityöni valmistumista edesauttaneista henkilöistä haluan osoittaa kiitokset ennen kaikkea sen valvojalle ja tarkastajalle, professori Tore Tallqvistille, sekä sen ohjaajalle, yliopistonlehtori Olli-Paavo Kuposelle. Kiitosta kuuluu myös Tykin asukasyhdistykselle, erityisesti puheenjohtaja Teppo Puhakaiselle, sekä niille Lappeenrannan kaupungin virkamiehille ja Teknisen keskuksen henkilökunnalle, jotka ovat prosessiin enemmässä tai vähemässä määrin osallistuneet.

Tampereella, 28. tammikuuta 2010

Atte Kiianen

Tykki

TÄYDENNYSRAKENTAMINEN HISTORIALLISESSA ESIKAUPUNKIYMPÄRISTÖSSÄ
KAUPUNKIKUVA JA RAKENTAMISTAPA

DIPLOMITYÖ
ATTE KIIANEN

TARKASTAJA **PROF. TORE TALLQVIST**

TAMPEREEN TEKNILLINEN YLIOPISTO • ARKKITEHTUURIN LAITOS

17. 2. 2010

TAMPEREEN TEKNILLINEN YLIOPISTO
Arkkitehtuurin koulutusohjelma

KIIANEN, ATTE: Tykki. Täydennysrakentaminen historiallisessa esikaupunkiympäristössä. Kaupunkikuva ja rakentamistapa.

Diplomityö, 78 sivua

Helmikuu 2010

Pääaine: Arkkitehtuurin historia ja teoria

Tarkastaja: Prof. Tore Tallqvist

Avainsanat: täydennysrakentaminen, esikaupungit, typologia, pientalot, kansanarkkitehtuuri, kaupunkikuva.

TIIVISTELMÄ

Uudisrakennuksen suunnittelu historiallisesti arvokkaalle alueelle johtaa usein epämieluisaan tulokseen, kun rakennus sopeutuu huonosti ympäristöönsä. Tavallisesti tämä johtuu rakentajan tai suunnittelijan puutteellisesta perehtyneisyydestä sopeutuvaan täydennysrakentamiseen tai joustamattomista kaavamääräyksistä. Rakennuksesta tulee helposti joko pastissi tai ympäristöstään liiaksi erottuva.

Rakentamisen typologinen perinne katkesi 1960-luvulla pientalostandardin muututtua modernistiseksi. Tämä aiheutti kaupunkikuvallisia muutoksia monilla alueilla. Vastareaktionä modernismille syntyi 1980-luvulla uuvanha tyyli (folklorismi).

Perinteisesti vanhojen rakennusten rakentamisajankohdat määritellään silmämääräisesti erilaisten arkkitehtuurityyleille tunnusomaisten aiheiden perusteella. Kansanrakentamisessa eri tyylejä on kuitenkin eklektisesti yhdistelty ja käytetty pitkään varsinaisten tyylikausien jälkeen, minkä vuoksi niihin perustuva luokittelu antaa jokseenkin kyseenalaisia tuloksia.

Vapaan rakentamisen kautta syntyneissä esikaupungeissa rakennuskulttuuri on hyvin kirjavaa ja yhdistäviä piirteitä on vaikea löytää. Kuitenkin eri aikakerrostumista on löydettävissä massoitteluun, muodonantoon, sommiteluun ja mitoitukseen liittyviä tyyppi- ja piirteitä. Nämä piirteet tulee ottaa huomioon jo kaavoituksessa ja niistä johdettuja perustyyppisiä voidaan jalostaa edelleen uusia täydennysrakennuksia suunniteltaessa, samalla perinteinen typologia säilyttäen.

Esimerkkikohteena tarkastellaan Lappeenrannan Tykin esikaupunkialuetta ja arvioidaan keinoja sen kaupunkikuvan säilyttämiseksi. Tykki rakentui osana laajempaa esikaupunkivyöhykettä 1900-luvun alkuvuosikymmeninä, teollistumisen aikaansaaman työväen muuttoliikkeen seurauksena. Alue syntyi Lappeenrannan kaupunginrajojen ulkopuolelle ja näin ollen myös kaupungin rakennusjärjestyksen ulottumattomiin. Rakentamistoiminnan säätely oli hyvin vähäistä aina vuoteen 1932, jolloin esikaupungit liitettiin osaksi kaupunkia. Nykyisin Tykki on Lappeenrannan vanhoista esikaupungeista eräs parhaiten säilyneistä, mutta uudisrakentamisen paine on sielläkin voimakas.

TAMPERE UNIVERSITY OF TECHNOLOGY
Master's Degree Programme in Architecture

KIIANEN, ATTE: Tykki. Architectural Rehabilitation of A Historical Suburban Environment. Townscape and Tradition.

Master's thesis, 78 pages

February, 2010

Major subject: Theory and history of Architecture

Supervisor: Prof. Tore Tallqvist

Keywords: architectural rehabilitation, suburbs, typology, single houses, vernacular architecture, townscape.

ABSTRACT

Designing a contemporary house in an environment consisting of historical qualities, often results in a less pleasant outcome, as the building fails to adapt to its surroundings. The usual reasons for this are the inflexible urban planning regulations and, on the other hand, the builder's insufficient knowledge of adaptive design. The building easily becomes a pastiche or overly divergent.

The typological tradition of building was halted during the 1960's, when the standard concept of a single house went radically modern. This had a subsequent effect on many townscapes. As a counter-reaction, this was followed by folklorism in the 1980's.

Traditionally, ornamental and decorative features typical

to certain architectural styles are used for determining the age of a building by its visual appearance. In vernacular architecture, however, these styles are often used in an eclectic way and may have been used over an extensive period of time, far beyond their actual peak of popularity in polite architecture. Therefore, their validity as a tool for such categorization, becomes somewhat questionable.

In certain suburban areas that were originally built without regulations, the townscapes are usually very diverse, and anything common between them may be difficult to recognize. Nevertheless, some typical features concerning the formgiving, composition, dimensions, and proportions, can be found from each historical layer, from which basic variants of these features could be extracted. They may then be considered from the beginning of the urban planning process, and further evolved into modern variants for rehabilitation of the area, without losing the traditional typology.

The Tykki neighbourhood in Lappeenranta is used here as an example of such development, for finding ways to preserve the traditional qualities in its townscape. Tykki was built rapidly during the first decades of the 20th century, as a part of a larger suburban sprawl, started by sudden industrial growth in and around the town. All building activity remained uncontrolled until 1932, when the suburbs were legally annexed to the town. Today, Tykki is one of the few examples of such areas remaining in Lappeenranta, having preserved some of its original atmosphere..

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	4
ABSTRACT	5
SISÄLLYS	6
JOHDANTO	8
ESIKAUPUNGIN ENSIMMÄINEN VUOSISATA	14
ESIKAUPUNKIKYSYMYS LAPPEENRANNASSA 1900-LUVUN ALUSSA	14
VAPAATA RAKENTAMISTA	17
KESKILUOKAN KOTIKYLÄ	18
KAUPUNKIKUVAN KEHITTYMINEN	24
TYKIN ASEMAKAAVOITUKSEN VAIHEITA	24
SUOJELUKAAVOITUKSESTA	27
MASSOITTELU JA RAKEISUUS	28
LIIKERAKENTAMINEN	30
ASEMAKAAVAMÄÄRÄYKSET	31
PALOTURVALLISUUSMÄÄRÄYKSET	31
“TYKIN HENKI”	34
PAIKAN IDENTITEETTI	34
ARVOTTAMINEN JA AUTENTTISUUS	34
KATEGORISOINNISTA TYYLIKAUSIEN PERUSTEELLA	37
RAKENNUSSUOJELU JA RAKENNUSVALVONTA	37
PITTORESKI	41
RAKENNUKSEN SUHDE YMPÄRISTÖÖNSÄ	41
KATUTILA	42

AJALLINEN KERROSTUNEISUUS	44
KERROSTUMA A (1900-1919)	44
KERROSTUMA B (1920-1939)	44
KERROSTUMA C (1940-1959)	48
KERROSTUMA D (1969-1979)	49
KERROSTUMA E (1980-2009)	50
RAKENTAMISTAPA-OHJEET	54
KIVEYKSET JA MUUT PÄÄLLYSTEET	57
RAKENNUSMASSAT JA NIIDEN JÄSENTELY	57
JULKISIVUN OSAT JA NIIDEN JÄSENTELY	58
KUISTIT JA SISÄÄNKÄYNNIT	60
IKKUNAT	61
KATTOMUOTO JA KATON SUHDE JULKISIVUUN	61
JULKISIVUN JA KATON MATERIAALIT JA VÄRIT	63
PIHOJEN JA RAKENNUSTEN VALAISTUS	64
PIHATILAN RAJAAMINEN	64
NURMIKOT, PIHAISTUTUKSET JA MUUT PÄÄLLYSTEET	65
RAKENNUKSEN MUODON VARIAATIO	68
MODERNI VARIANTTI	71
LÄHDELUETTELO	74

Kuva: LKA.

JOHDANTO

1800- ja 1900-lukujen taitteessa teollistuviin kaupunkiehimme syntyneet esikaupunkialueet ovat katoava osa historiaa. Lappeenrannan Tykin alue on merkittävässä määrin onnistunut säilyttämään vanhan luonteensa uudisrakentamisen paineesta huolimatta. Tykki on eteläinen osa Tykki-Kiviharjun kaupunginosaa; Kiviharjun puolella alkuperäinen rakennuskanta korvautui 1970- ja 1980-lukujen aikana täydellisesti kerrostaloilla, mutta Tykki säilytettiin kokonaisuudessaan pientaloalueena.

Uusia taloja on noussut Tykkiin kaikkina 1900-luvun vuosikymmeninä, jotka kaikki ovat edelleen jossain määrin edustettuina Tykin rakennuskannassa. Tykki on luonteeltaan rauhallinen, mutta tiivis omakotitaloalue, joka on hyvin lähellä ydinkeskustan palveluja. Tämän vuoksi siitä on tullut hyvin suosittu asuinalue esimerkiksi lapsiperheiden keskuudessa.

Tykin asukasyhdistyksen ja Lappeenrannan kaupungin tahoilta rakentamisen laatuun kohdistuvan kehittämissuunnitelman laatiminen nähtiin tarpeelliseksi, koska

aiemmasta asemakaavan tarkistuksesta on kulunut yli 20 vuotta ja rakennusperinnön tulevaisuus on nostettu keskeiseksi teemaksi myös kaupungin 2007 laaditussa arkkitehtuuriohjelmassa. Lappeenrannan kaupungilla on lisäksi meneillään rakennusjärjestyksen uudistaminen. Lappeenrannan arkkitehtuuriohjelma sisältää muun muassa seuraavanlaisia rakentamisen laadun parantamiseen yleisesti tähtääviä toimenpide-ehdotuksia:

- **suunnittelutyöhön sisällytetään ajankohtaisten täydennys- ja korjausrakentamisalueiden kaupunkikuvainventointi sekä täydennys- ja korjausrakentamisperiaatteiden laatiminen**
- **laaditaan erityisesti rakennusvalvonnan työn tueksi asemakaava-alueen kaupunginosakohtainen laatuluokitus**
- **merkittävimmillä alueilla laatuluokitusta tarkennetaan korttelikohtaiseksi. Laatuluokitus koskee mm. rakennuksia, katuja, aukioita, puistoja ja pihoja**
- **kehitetään kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden alueiden ja rakennusten suojelun luokitusta ja periaatteita**
- **etsitään vanhoille rakennuksille uusia ympäristöön hyvin soveltuvia ja toimintaa rikastavia käyttömuotoja**
- **panostetaan rakennusperinnön tutkimiseen ja korjausrakentamisen neuvomiseen**
- **tiivistetään yhdyskuntarakennetta mm. eheyttävällä täydennysrakentamisella**

Tykki on mielletty kaupunkikuvallisesti merkittäväksi alueeksi jo 1950-luvulla, mutta virallinen luokitus puuttuu edelleen. Diplomityössäni esitän ratkaisuehdotuksia Tykin omaleimaisen ympäristön säilyttämiseksi. Vaikka suuret kokonaisuudet syntyvät yksittäisistä osatekijöistä, en kohdenna tarkasteluani yksittäisiin rakennuspaikkoihin. Sen sijaan pyrin luomaan pohjaa aluetta yleisesti koskevalle säännöstölle ja jatkokäsittelylle, painottuen historiallisen ympäristön arvoihin ja kaupunkikuvallisiin tekijöihin. Lähdän siitä oletuksesta, että valtaosa vanhoista rakennuskohteista on korjattavissa perinteisin menetelmin teknisiä vaatimuksia paremmin vastaaviksi. Rakentamistapaohje-osuudessa tarkasteluni on enemmänkin tilallista kuin rakennusteknistä ja koskee lähes yksinomaan kaupunkikuvaa ja rakennusten ulkoarkkitehtuuria.

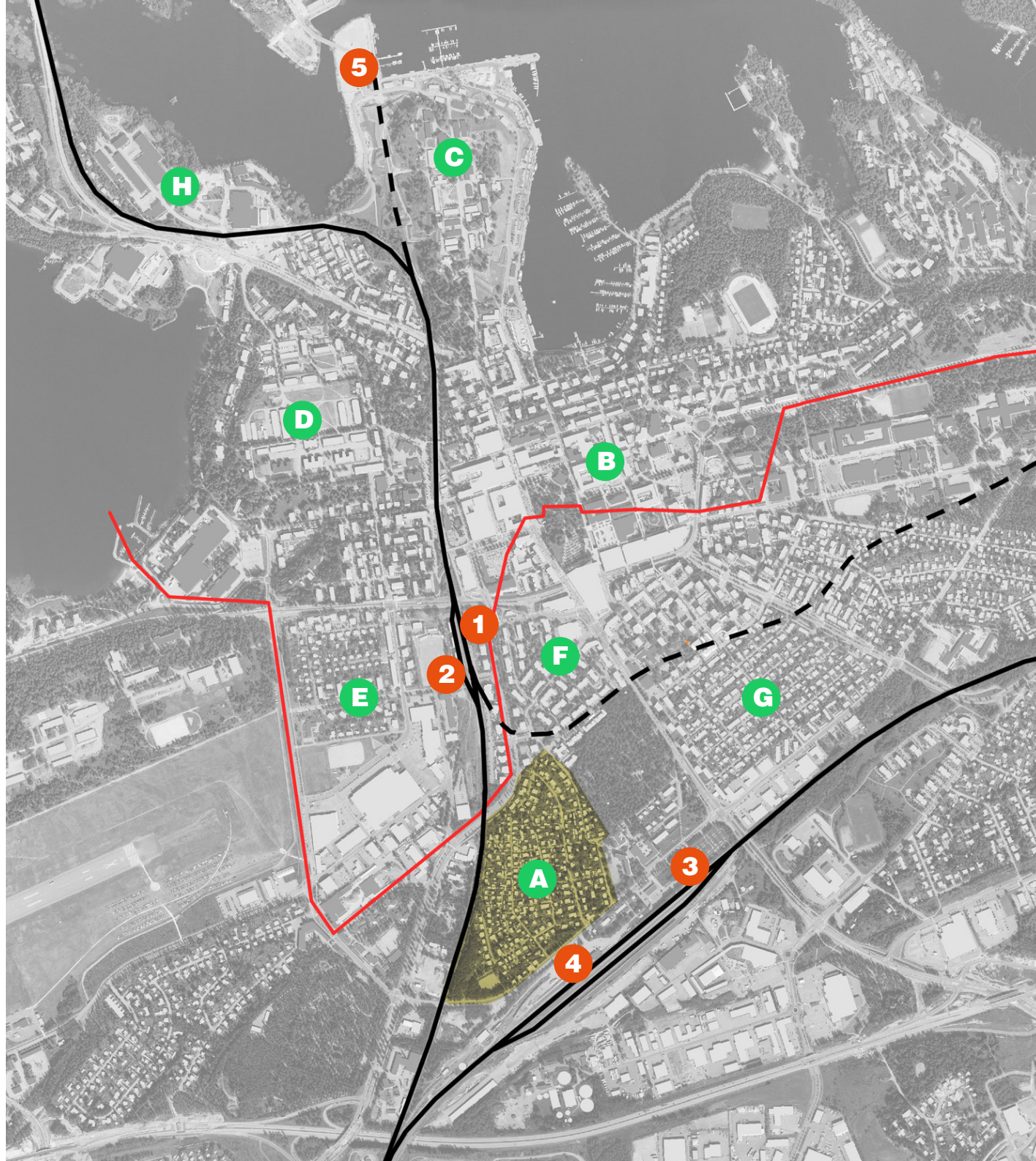
Anu Eerikäisen ja Kaija Kiiveri-Hakkaraisen 2000-luvun alkupuolella Etelä-Karjalan museolle toimittamien rakennusinventointien sekä Lappeenrannan kaupungin rakennusvalvontavirastolta saamiene tietojen perusteella olen muodostanut käsityksen Tykin rakennushistoriallisesta kerrostuneisuudesta. Inventointiaineisto käsittää käytännössä Tykin kaikki ennen 1960-lukua rakennetut kohteet.

Rakentamistapaohjeessa tulee pyrkiä esittämään perustelua annettujen ohjeiden tueksi. Perinteisiä rakentamistapoja on paljon ja ne voivat poiketa paljonkin toisistaan ollen silti yhtä lailla oikeaoppisia, mutta rakennuspaikasta ja sen ympäristöstä riippuen niistä pitäisi pystyä valitsemaan tilanteeseen parhaiten soveltuva malli. Rakenta-

- Lappeenrannan kaupungin eteläraja ennen v. 1932 alueliitosta
- käytössä oleva rautatielinja
- poistettu rautatielinja

- A** Tykki
- B** Nykyinen liikekeskusta
- C** Linnoituksen niemi
- D** Rakuunamäki (ent. venäläisen sotaväen leiri)
- E** Leiri (ent. suomalaisen sotaväen leiri)
- F** Kiviharju
- G** Alakylä
- H** Pallon teollisuusalue.

- 1** Vanha rautatieasema ("Keisarinasema")
- 2** Vanha tavara-asema
- 3** Uusi rautatieasema (1934)
- 4** Uusi tavara-asema
- 5** Rapasaaren asema

mistapaohje on suunnattu ensisijaisesti uudisrakentajille ja korjausrakentajille. Ohje sisältää perusmuotoisen selostuksen pientaloarkkitehtuurin kehityksestä 1900-luvun alusta 2000-luvulle, suhteessa vallitseviin tyyli-suuntiin ja yleisiin olosuhteisiin. Rakennusteollisuuden edustajien näkemykset puoltavat yleensä omien etujensa mukaisesti vanhan purkamista ja uuden rakentamista. Ohjeella pyritään välittämään rakentajille perusteluja, miksi näin ei tulisi tehdä ja rakentajan vastuun merkitystä ympäristön säilymisessä. Sopeutuvaan rakentamiseen motivoitunut ja ympäristön arvot tiedostava rakentaja on aina parempi vaihtoehto kuin kaiken kieltävä suojelu-kaava, vaikka toki myös kaavan radikaali tiukentaminen on Tykin tapauksessa paikallaan. Miljöön luonteeseen vaikuttavat voimakkaasti myös monet varsinaisia rakennuksia pienemmät tekijät, esimerkiksi pihakasvillisuus ja aitatyyppit, jotka saattavat jäädä vähäiselle huomiolle uutta rakennusta suunniteltaessa ja rakennettaessa.

Täydennysrakentamisen osalta lähtökohtana tulisi olla mahdollisuus suunnitella yksittäisen talouden uudet asuintoiminnot niin, että vanhoja rakennuksia ei tarvitse purkaa, vaan niissä olevia tiloja voidaan käyttää osana uutta kokonaisuutta. Alueen kaavoituksessa voidaan ajatella myös erilaisia asumismalleja suosivaa täydennysrakentamista.

Rakennus 1-kujalla on ilmeisesti ainakin osittainen rekonstruktio aiemmin paikalla olleesta talosta. Autenttisuus ei toteudu, mutta perinteinen typologia sitäkin paremmin. AK.

Rekonstruktiokuva Kangaskadun ja rautatien välisistä kortteleista 1930-1940 -luvuilla. "Kujien" ympäristössä alkuperäisen rakennuskannan tiheys on edelleen suuri.
(Räsänen 1989, 143.)

HISTORIA

Monet Tykin alkuperäisistä asuinrakennuksista ovat mitoiltaan hyvin pieniä, yhden hellahuoneen asuntoja. Jotkut niistä palvelevat myöhemmin rakennettujen talojen "piharakennuksina" ja ovat näin välttyneet purkamiselta. AK.

ESIKAUPUNGIN ENSIMMÄINEN VUOSISATA

Esikaupunkikysymys Lappeenrannassa 1900-luvun alussa

"[...] eroavaisuuteen tahallisesti pyritään, koska yhdenmukaisuus näet tietäisi naapurin kyhäysten matkimista ja näin ollen itsenäisen maun puutetta. Jo rakennusaikana on jokainen teettänyt lautaiset ulkokuoneet, jotka nekin ovat erimalliset.

Minkälainen on nyt huolellisesti järjestetty alueemme? Metsättömänä, raiskattuna, ahdistavan rumana erilaisine rakennuksineen ja ulkokuonehökkeleineen, levottomine katukuvineen, erikorkuisine ja eri tavalla muodosteltui-ne rakennuksineen, joiden raat värit loistavat tulijaa vastaan; tällainen on tyypillinen hökkelikaupunki, josta kulttuurin ja kauneusarvojen puute saavat muukalaisen pakenemaan ja missä sen omat asukkaatkaan eivät tunne viihtyvänsä.

Tämän johdosta ja siitäkin syystä, että monet virheellisesti ja huonosti rakennetut talot pian ränsistyvät, saa alue pian todellisen köyhälistökaupunginosan luonteen; kansan paremmat kerrokset muuttavat pois ja roskaväki asettuu niiden tilalle; huolellisesti järjestelystä alueesta, johon uhrattiin suuria rahamääriä, on kehittynyt huonomaineinen etukaupunginosa, järjestysvallan ja slummisisarten otollinen työmaa."¹

Näin kuvaili arkkitehti Arnold Eriksson pientaloalueiden kehittymistä Suomen kaupungeissa vuonna 1925.

¹ Eriksson 1925..

Vapaa ja epäyhdenmukainen rakentamistapa nähtiin tuolloin vääjäämättömästi rumaa ja ahdistavaa ympäristöä tuottavana. Tämä näkyi myös sosiaalisena rappeutumisena (joskin Erikssonin kuvauksesta voi saada käsityksen, että ”kansan paremmat kerrokset” olivat vastuussa heikkolaatuisesta rakentamisesta ennen poismuuttoaan). Painotettiin asuinalueiden kokonaissuunnittelun ja yhdenmukaistavan rakennusjärjestyksen tärkeyttä.

1800-luvun lopulla lähtien Suomessa koettiin voimakas taloudellinen ja yhteiskunnallinen murroskausi; kaupungeissa teollisuus kasvoi, mikä johti väestön suureen liikkuvuuteen. Maaseudun väestöä siirtyi kaupunkien teollisuusyhdyskuntiin, joka johti niin sanotun esikaupunkiongelman syntyyn. Kaupungit olivat ahtaaksi mitoitettuja eikä näin suureen muuttoliikkeeseen oltu varauduttu. Ilmiö koettiin lähes kaikissa Suomen teollistuneissa kaupungeissa, myös Lappeenrannassa, joka oli pysynyt tärkeänä liikenteellisenä ja kaupallisena keskuksena vanhan linnoitusstatuksensa tultua lakkautetuksi.

1890-luvulla kaupungin ympäristöön perustettiin Kaukaan tehtaat sekä Lauritsalan ja Lamposaaren sahat, tehdastoiminnan laajentuessa myös Ihalaisten kalkkitehtaalla. Muutosvoimat oli varsinaisesti pannut liikkeelle kuitenkin jo kaksi 1880-luvulla käynnistettyä valtiollista hanketta: Raideyhteyden rakentaminen noin 20 kilometriä kaupungin eteläpuolella kulkevaan Riihimäki-Pietari -rataan ja suomalaisen sotaväen sijoittaminen Lappeenrantaan². 1889 aloitettiin myös Rakuunarykmentin kasarmialueen rakennustyöt.

² Toivanen 1988, 118.

*Kangaskadun ja Mäntykadun kulmauksessa oleva talo on vanhan Tykin ensimmäinen talo saavuttaessa alueelle Kiviharjusta. 1910-luvulla rakennettu talo edustaa Tykin vanhinta rakennuskantaa ja on yksi harvoista alueen pohjoisosan muutoksista selvinneistä kohteista. Tiettävästi talossa ja sen talousrakennuksessa on ollut samanaikaisesti yhteensä kolmet vuokralaiset. Lasikuisti on lisätty luultavasti 1930-luvulla; pienemmässä kuvassa alkupe-
räinen umpikuisti, jossa ulko-ovet ovat vielä paikoillaan, vaikka alkupe-
räinen käyttötarkoitus on muuttunut. AK.*

Ympäristön vehreys on yksi Tykin luonteenomaisista piirteistä. Pihalla kasvaa niin omenapuita kuin luonnonvaraisiakin lehtipuita. TP.

Lappeenrannan ensimmäiset esikaupungit olivat nousseet Linnoituksen niemen länsipuolelle, nykyisen Pallon alueelle, jo 1800-luvun alussa. Seuraava luonnollinen asutuksen laajenemisuunta oli kaupungin eteläpuoli. Lappeenrannan kaupunki rajoittuu pohjoisessa Saimaaseen, länsi- ja lounaispuolen maat olivat suurelta osin Suomen sotaväen ja Rakuunarykmentin käytössä ja itäpuoli kuului pappilalle. Kaupungista etelään johti myös Viipuriiin vievä maantie. Eteläinen esikaupunkialue alkoi kaupungin silloisesta rajasta, nykyisen Lappeenkadun tienoilta. Sen läntisimmät osat olivat nimeltään Kiviharju ja Tykinky-

lä³. Alueet kuuluivat Reijolan ja Laihian kantatiloihin. Esikaupungit muodostuivat kaupunkien rajojen tuntumaan sen ulkopuolelle, jolloin ne olivat kaupunkien kaavamääräysten ja rakennusjärjestyksen ulottumattomissa. Niiltä voitiin yleensä lisäksi hankkia maata edullisemmin ja tarpeen mukaan pienempinä aloina. Kaupungit puolestaan pyrkivät liittämään esikaupungit alueisiinsa ja laajentamaan rajojaan myös muihin potentiaaliin kasvusuuntiin. Tämä edellytti kuitenkin neuvotteluja maanomistajien kanssa ja yhteisymmärrykseen ei aina päästy. 1898 annettiin Suomen kaupungeissa asetus ”maaseudun taajaväkisten yhdyskuntien” järjestämisestä. Tämä ei siirtänyt alueita kaupunkien haltuun, vaan pyrkimyksenä oli saada ne itse organisoimaan perustavanlaatuisen yleisen terveyden ja turvallisuuden ylläpitonsä⁴. Tämä oli aiheellista, sillä esikaupungit kasvoivat hyvin nopeasti. Vuoteen 1895 mennessä ne olivat Lappeenrannassa suuruudeltaan saavuttaneet varsinaisen kaupunkiasutuksen⁵.

Ensimmäisen maailmansodan syttyminen aiheutti poikkeukselliset yhteiskunnalliset ja taloudelliset olosuhteet, joiden vuoksi nämä alueet käsittävä, suunniteltu Reijolan taajaväkinen yhdyskunta jäi toteutumatta⁶.

3 Räsänen 1989, 141. Tykki on tunnettu eri aikoina myös nimityksillä Tykinkaupunki, Tykinkylä ja Alatykki. Se sai tarinan mukaan nimensä alueelle ensimmäisenä muuttaneen ruotusotamies Juho Ekqvistin mukaan, jonka lempinimi oli Tykki. Ekqvistin talon sanotaan sijainneen nykyisen Simolantien varrella. Nykyään alueet muodostavat yhdessä Lappeenrannan XI kaupunginosan, Tykki-Kiviharjun.

4 Toivanen 1988, 121.

5 Eerikäinen 2002, 22-23.

6 Toivanen 1988, 122.

Vapaata rakentamista

Koko kaupungin mittakaavassa esikaupunkialueet edustavat kolmanneksi vanhinta kaupunginosakerrostumaa, Linnoituksen ja 1800-luvun alussa syntyneen uuden keskusta-alueen jälkeen.

Esikaupungeissa rakentamisen laatu oli toki hyvin vaihtelevaa. Talot rakennettiin niukasti saatavilla olevista tarpeista, ammattitaidolla tai ilman sitä. Rakennusvirheet olivat varmasti tavallisia, mutta tuosta ajasta jäljellä olevien rakennusten puolustukseksi voidaan vedota vanhaan totuuteen, jonka mukaan jo rakennuksen korkea ikä kertoo korkeasta laadusta, ainakin rakennusopin osalta.

Teppo Korhosen talonpoikaisrakennusten kuisteja käsittelevässä tutkimuksessaan⁷ esittämät näkemykset ovat sovellettavissa myös kansanrakentamisen muihin osiin, esimerkiksi esikaupunkien asuinrakennuksiin, olihan näiden yhdyskuntien väestö suurelta osin lähtöisin maaseutuympäristöistä. Korhonen toteaa, että rakentajien rakennustaiteelliset näkemykset olivat kertyneet vuosien mittaan rakennuskulttuuria havainnoimalla ja kokemalla, tiedostetusti tai tiedostamatta. Taitavat rakentajat kykenivät siirtämään kokemansa omiin tuotoksiinsa, mutta harvoin tyytyivät pelkkään alkuperäisen plagiointiin, vaan mukana oli yksilöllisiä piirteitä⁸. Pitkän ajan kuluessa tällainen johtaa tietynlaisten piirteiden säilymiseen ja perinteiden muodostumiseen.

Mallia otettiin lähiympäristön julkisista ja yksityisis-

tä rakennuksista⁹. Tykissä rakennustaiteellisia esikuvia ovat voineet olla maaseuturakennusten ja kaupungin porvaristalojen lisäksi myös alueen ympäristön monet rautatierakennukset. Erityisesti vaaleasävyisen öljymaalauksen yleistymisen on katsottu olevan ainakin osittain rautatierakennuksissa vallinneen muodin seurausta¹⁰.

Vuonna 1932 toteutui suuri alueliitos, jossa esikaupungit liitettiin Lappeenrannan kaupunkiin. Toimenpiteen tärkeänä tavoitteena oli saada alueet vastaamaan kaupun-

Näkymä Reijolankadulta 1940-luvulla. LKA.

7 Korhonen 1991.

8 *ibid*, 166.

9 *ibid*, 334-335.

10 *ibid*, 356.

Valokuva Talvisodan ensimmäisistä pommitustuhoista Tykissä, 2-kujalla. Alue kärsi sodan aikana tavanomaista asuinalueutta enemmän vahinkoja sijaitessaan lähellä strategisesti merkittävällä alueella, kahden rautatieaseman välimaastossa. TSA.

gin rakennusjärjestyksessä annettuja määräyksiä¹¹. Liitos aiheutti muutoksia kaupunginosien väestöjakaumassa, mikä näkyi Tykissä erityisen voimakkaana. Vuonna 1939 valtaosa Tykin asukkaista (n. 60%) kuului edelleen työväenluokkaan, mutta alueelle oli asettunut huomattava joukko (n. 36%) myös ns. uuteen keskiluokkaan kuuluvia ammatinharjoittajia: Rautatien ja sotaväen virkamiehiä, liikeharjoittajia, konttorihenkilökuntaa ja liikeapulaisia. Näiden lisäksi oli muutama erinäisten liikelaitosten palkattuun päällystöön kuuluva henkilö yläluokan edustajina¹². Näiden eri väestöluokkien hierarkia näkyi luonnollisesti myös rakentamisessa.

Esikaupungit pysyivät pitkään tiheästi asuttuina; monissa taloissa oli varsinaisten asukkaiden lisäksi vuok-

ralaisia, jos ylimääräistä tilaa oli vähänkään. Toisinaan vuokralaisille järjestettiin taloon oma sisäänkäynti, mistä syystä vanhoissa taloissa voi olla useampia kuisteja. Vuonna 1960 yksin Tykin ja Kiviharjun alueilla asui neljännes kaupungin väestöstä¹³.

Tietyt talojen väliin muodostuneet kulku-urat vakiintuivat liikenteen pääväyliksi ja niitä käytettiin aluetta kaavoitettaessa sen katuverkon pohjana, joka epäsäännöllisyydessään hallitsee Tykin asemakaavaa vielä nykyäänkin. Tykin pohjoisin osa kuitenkin muuttui kaavoitusprosessissa täysin 1950-luvulla. Sen nykyiset katulinjat eivät vastaa alkuperäisiä väyliä juuri lainkaan ja rakennuskantakin on muutamaa rakennusta lukuunottamatta korvautunut uudella (vrt. havainnekuvat s. 20-21).

Keskiluokan kotikylä

Asukasyhteisön sosiaalinen rakenne on muuttui merkittävästi sodan jälkeen kaupungistumisen seurauksena. Nopeasti modernisoituneessa yhteiskunnassa alue tarjosi rauhallisen, maaseutumaisen asuin ympäristön keskiluokkaisille kaupunkilaisille. Nykyiset Tykkiin hakeutuvat uudisrakentajat ovat useimmiten lapsiperheitä. Tykin niukoissa olosuhteissa eläneiden tehdastyöläisten vanhat rakennukset ovat nykyajan käyttäjien tarpeisiin nähden liian pieniä, mikä usein koituu niiden kohtaloksi. Työväen esikaupungin muuttuminen “mukavuuskaupunginosaksi” ei ole ollut kaupunkikuvallisesti aivan kivutonta. Erityisesti ns. valmistaloratkaisut ovat lähtökohtaisesti tyhjiille tonteille suunniteltuja ja niiden soveltaminen

¹¹ Räsänen 1989, 140.

¹² ibid, 170.

¹³ Antikainen 1988, 208.

rakennetun tontin tai ympäristön täydentämiseksi toimivalla tavalla on lähes mahdotonta, puhumattakaan niiden tuomista tyyllisistä ristiriidoista.

Tarkasteltavan alueen mitat ovat pohjois-eteläsuunnassa noin 550 metriä ja itä-länsisuunnassa noin 350 metriä. Alue on topografialtaan melko tasainen, lukuunottamatta pohjoisosan kaakkoon laskevaa lyhyttä, mutta jyrkähköä rinteä. Idässä Tykki rajoittuu rautatievalliin, joka toimii tehokkaana näköesteenä itään päin. Etelärajana on Ratakatu, joka on sikäli alempana, että näköaloja Tykkiin ei juuri muodostu. Välittömästi Tykin länsipuolella levittäytyy metsäinen Vanha hautausmaa, joka estää näkymiä omalta osaltaan. Tykkiin täytyy siis ikään kuin astua sisään, ennen kuin se on mahdollista kokea.

Tykin rakennuskanta koostuu muutamaa poikkeusta lukuunottamatta pientaloista, jotka perinteisesti ovat pohja-alaltaan pienehköjä. Useissa vanhoissa kohteissa on asuintilaa laajennettu ullakkokerroksiin.

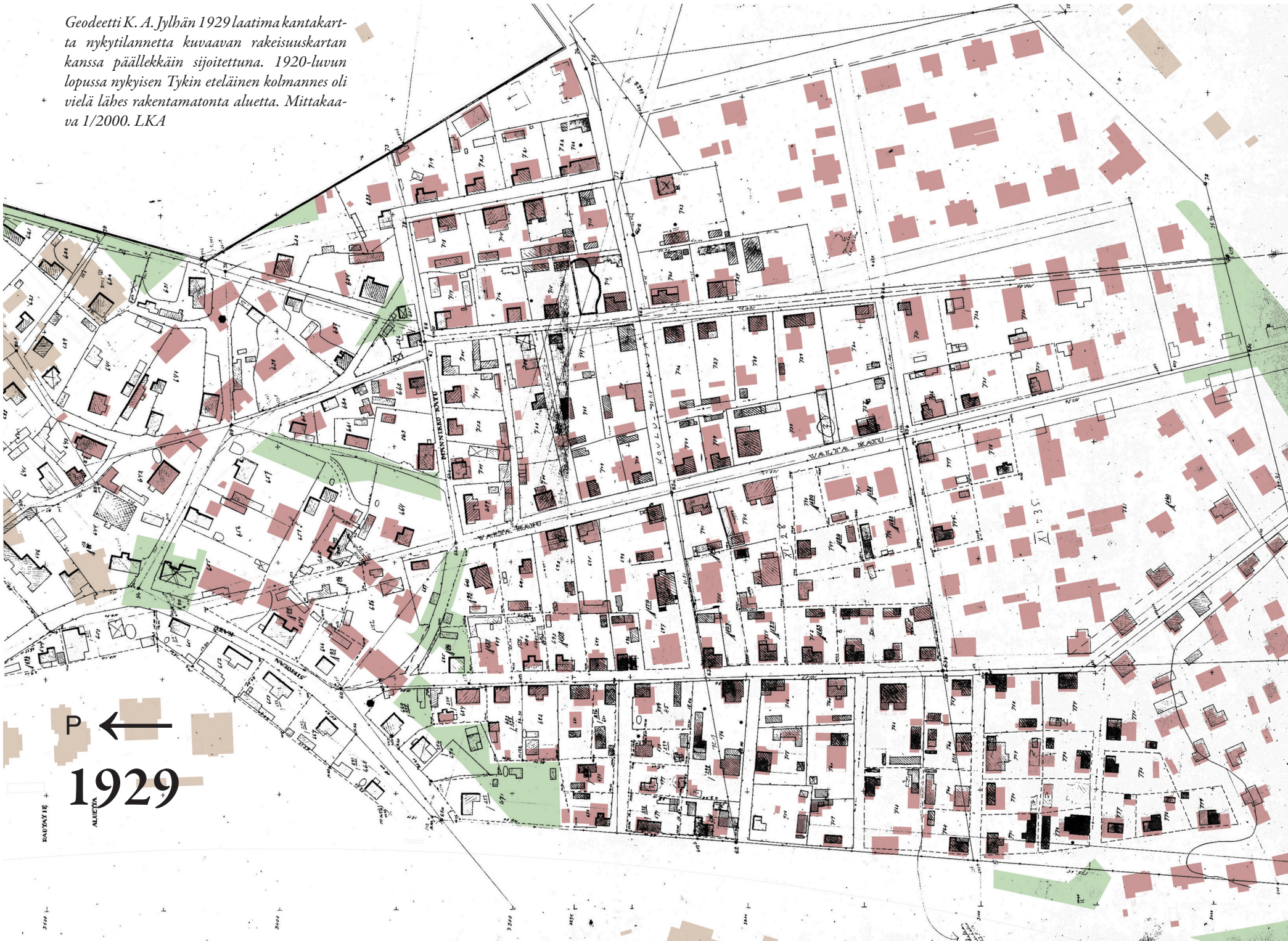
Korttelirakenne on tyyppillisesti suhteellisen avoin; talojen välitse voi nähdä korttelin lävitse, joten pihat ja puutarhat ovat tärkeä osa kaupunkikuvaa. 1950-luvulle asti pihojen kasvillisuus oli voimakkaasti hyötykasvipainotteista. Hedelmiä, marjoja, juureksia ja vihanneksia tuotettiin runsaasti omaan käyttöön myös esikaupunkialueilla. Koristekasvit oli usein sijoitettu vihanneksipalstojen reunoille. Pihojen vanhat hedelmäpuut ja monet luonnonvaraiset lehtipuut ovat voimakkaasti esillä alueen katukuvassa. Tykki on rakentamistiheydestään huolimatta perusuonteeltaan vehreä ja maaseutukylämäinen alue.

Eristyneisyys haittaa myös alueen saavutettavuutta, keskustan palvelut ovat noin kilometrin päässä ja suurin reitti niiden luokse kulkee Kiviharjun läpi. Varsinaisen Tykin alueella ei ole kuitenkaan juuri minkäänlaista asukkaita palvelevaa liiketoimintaa. Lähimmätkin päivittäistavara- ja elintarvikekaupat sijaitsevat Tykistä sellaisten kulkureittien takana, joiden taittaminen ei ole pituutensa tai muun hankaluutensa vuoksi jalan tai polkupyörällä liikkuen kovinkaan mieluisaa. Tämä luonnollisesti lisää alueen autoliikennettä. Kaavailtu kevyen liikenteen tunneli, joka alittaisi länsipuolen ratavallin 3-kujan kohdalta, olisi tuntuva parannus tässä asiassa, erityisesti, jos länsipuolen lähipalveluja vastaavasti kehitettäisiin. Vallin toiselle puolelle, joka nykyisellään on miltei rakentamaton KTT-korttelialue (liike-, toimisto- ja teollisuusrakennusten korttelialue), sijoitettava keskikokoinen elintarvikekauppa sijaitisi etunsa mukaisella paikalla vilkkaasti liikennöidyn Simolantien varrella, mutta palvelisi tehokkaasti myös Tykin asukkaita.

Viistoilmakuva Lappeenrannan keskustasta vuodelta 1930-luvun loppupuolelta. Keskellä näkyvän Kirkkopuiston ja hautausmaapuistikon takana levittäytyvät Peltolan ja Alakylän esikaupunkialueet. Kiviharju jää taka-alalla kuva-alan oikealle puolelle. Valok. Veljekset Karhumäki. LKA.

Geodeetti K. A. Jylhän 1929 laatima kantakartta nykytilannetta kuvaavan rakeisuuskartan kanssa päällekkäin sijoitettuna. 1920-luvun lopussa nykyisen Tykin eteläinen kolmannes oli vielä lähes rakentamatonta aluetta. Mittakaava 1/2000. LKA

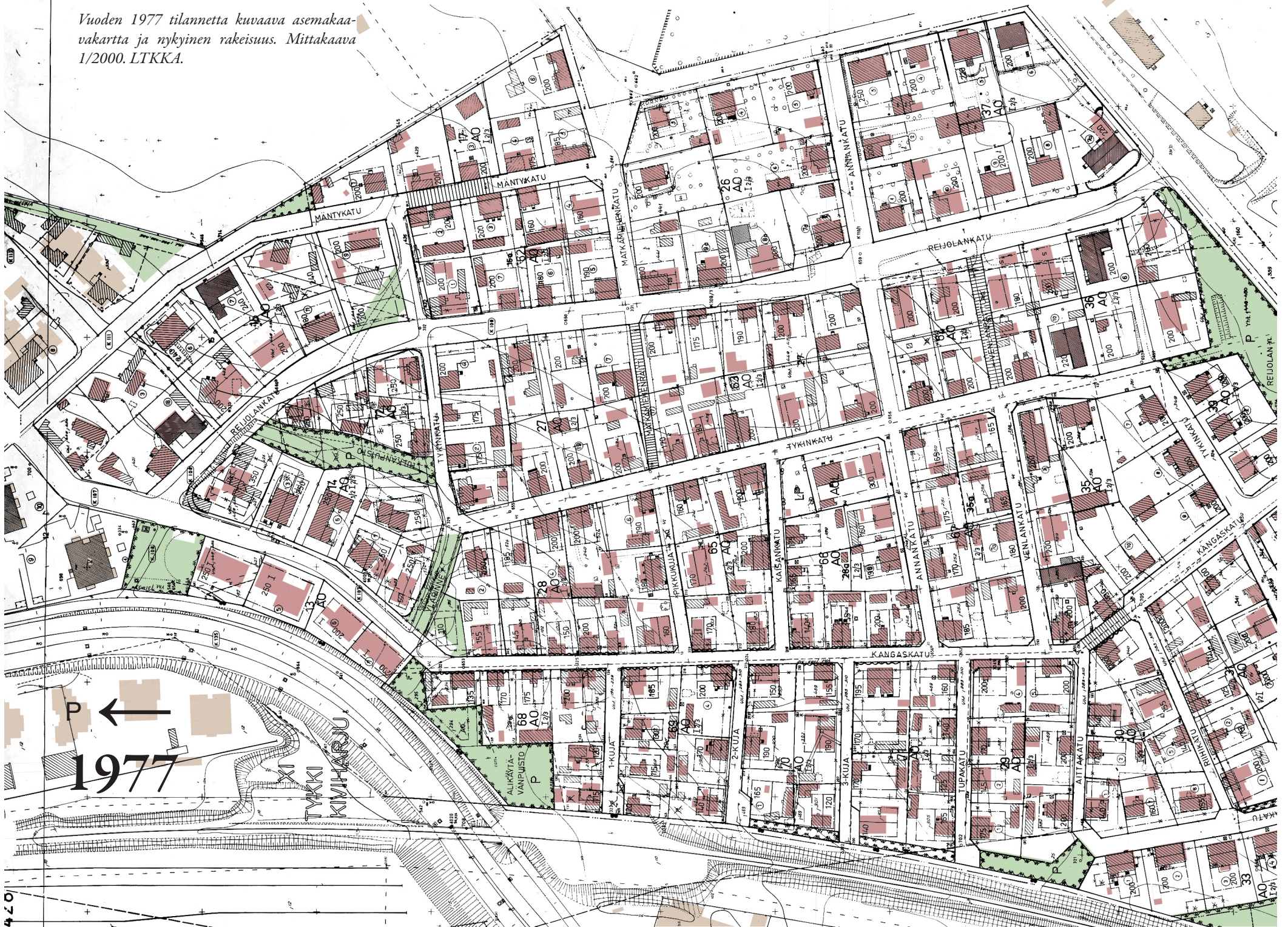
P ←
1929

RAUVAITE
ALUEITA

Asemakaavakartta vuodelta 1955 ja nykyinen rakeisuustilanne. 1950-luvulla Tykki oli rakentunut nykyisen laajuutensa, eikä vanhaa rakennuskantaa ollut vielä purettu. Kuvan mukaisten uusien katulinjausten myötä siihenkin tuli muutos, erityisesti Mäntykadun ja kauttakulkuväyläksi kaavaillun Reijolan kadun osalta. Mittakaava 1/2000. LTKKA

Vuoden 1977 tilannetta kuvaava asemakaavakartta ja nykyinen rakeisuus. Mittakaava 1/2000. LTKKA.

KAUPUNKIKUVA

“Historialliset kerrostumat ovat eräs paikallista identiteettiä luova ominaisuus. Aikojen kuluessa, toisinaan aivan sattumalta, säilyneet kerrostumat koostavat rakennetun ympäristön jäljittelemättömällä tavalla. Myös kaupunkirakenteen synty tapa on saattanut olla suojelemaan ainutlaatuisten piirteiden muodostumiselle, kun on rakennettu resurssien mukaan pikemminkin pikkuhiljaa kuin kerralla valmiiksi.” [El Harouny 2008, II, 303.]

*Ote Otto-Iivari Meurmanin laati-
masta Lappeenrannan yleisasema-
kaavasta vuodelta 1936. Kaavalla
pyrittiin yhdenmukaiseen raken-
nustapaan ja kortteleiden säännöl-
liseen sommitteluun asuinalueilla.
LTKKA.*

KAUPUNKIKUVAN KEHITTYMINEN

Tykin asemakaavoituksen vaiheita

Varhaisimmissa Lappeenrannan kaupungin välitöntä ympäristöä kuvaavissa kartoissa nykyinen Tykin alue tunnetaan Reijolan kylänä. Reijola on edelleen merkittävä maanomistaja, joka omistaa suuren osan Tykin pientalotonteista.

Esikaupunkien rakentamistoiminta vilkastui voimakkaasti 1920-luvulla ja sitä yritettiin pitää hallinnassa erillisin ohjesäännöin¹⁴ aina vuoteen 1932, jolloin esikaupungit liitettiin osaksi Lappeenrannan kaupunkia ja ne saatiin kaupungin rakennusjärjestyksen piiriin. Alue-liitosta varten laati Viipurin kaupungingeodeetti K.A. Jylhä vuonna 1929 asemapiirroksarjan, joka käsitti Lappeenrannan ja esikaupunkien kaikki rakennukset.

Viipurin kaupunginarkkitehtina tuolloin toiminut Otto-Iivari Meurman laati Lappeenrannan kaupungille uuden asemakaavan, joka valmistui 1936. Meurmanin kaava edusti tyypillistä funktionalistisen kauden asuin-alue-suunnittelua; Tykin alueelle vapaan rakentamisen seurauksena muodostuneen epäsäännöllisen katuverkon peruslinjat oli säilytetty, mutta ne oli suoristettu ja uusia katuja suunniteltu vedettäväksi rakennettujen tonttien halki, esimerkiksi alueen viistosti halkaiseva pääväylä, "Kourulankatu", joka johti Tykin luoteisnurkasta, nykyisen Ylärinteen tienoilta, suoraan uudelle rautatieasemalle. Tontit olivat yhtenäisiä ja rakennusalat oli sijoitettu esipihavyöhykkeen taakse, kauemmaksi katurajasta.

¹⁴ Eerikäinen 2002. 30-33.

Kaavan selkeänä tavoitteena oli Tykin vanhan rakennuskannan kokonaisvaltainen uusiutuminen ja sen myötä alueen yhtenäistyminen ajan suunnitteluideologiaa vastaavaksi¹⁵. Meurmanin puutarhakaupunki-ideaalit olivat lähtöisin Ruotsista ja muualta Euroopasta, eikä paikallisten arvojen säilymiselle jäänyt sijaa. Rakennusalat olivat suuria “suunnitteluvapauden turvaamiseksi”¹⁶.

Meurmanin kaava toteutui lopulta vain hyvin vähäisiltä osin. Sodan jälkeen rakennustuotanto yleisesti kiihtyi, mutta asumiskelpoiset vanhat rakennukset pidettiin käytössä vielä pitkään. Uusiutumiseen perustuva asemakaava tuli näin ollen epäkäytännölliseksi ja se muutettiin pian noudattelemaan alueen alkuperäistä muotoa. Tykin lounaisnurkassa sijaitseva urheilukenttä ja muutama eteläreunan tontti ehdittiin toteuttaa tämän kaavan mukaisina, ennen alueen julistamista väliaikaiseen rakennuskieltoon. Rakennuskielto oli voimassa vuoteen 1955, jolloin Tykkiin saatiin uusi, säilyttävä asemakaava. Alue nähtiin jo 1950-luvulla säilyttämisen arvoisena¹⁷. Kaavasuunnittelussa tukeuduttiin Viipurin kaupungin-

15 Samankaltaista asemakaavan regularisointia esiintyi jo 1600-luvun lopulla, kun suorakulmainen ruutukaava tuli kaupunkisuunnittelun yleiseksi periaatteeksi. Tällä oli oma vaikutuksensa keskiajalla muodostuneisiin epäsäännöllisiin kaupunkirakenteisiin, joita pidettiin uuden ihanteen vastaisina. Karjalainen et al. 2002, 14

16 Meurman 1947, 256-272.

17 Lappeenrannan XI kaupunginosan korttelien 8-17, 19-22, 24-33 ja 35-37 asemakaavanmuutoksen selitys, 6.11.1954. “[...] Kun on todettu, että voimassaoleva asemakaava on useistakin eri syistä jäänyt vain paperille, on ilmeistä, että sen muuttaminen nykyisiä tarpeita ja tämänhetkistä katsomusta vastaavaksi on paikallaan. Tämänvuoksi alueella on nyt voimassa rakennuskielto, joka päättyy 28.2.1955. [...] Rakennusten katonharjan suuntaa ei myöskään tahdota määrätä etukäteen, vaan pyritään katukuva säilyttämään nykyisen tapaisena, osittain idyllisenä mökkiasutuksena.”

Kontrolloimattoman rakentamisen aiheuttamat pienet vinoudet ja poikkeamat linjoista näkyvät katukuivassa vieläkin, viestien alueen historiasta. Annankatu. AK.

Mäntykatu vuonna 1949 (kuvaaja E. Mäkinen. LKA.) ja 2009. AK.

geodeetti K. A. Jylhän 1929 laatimaan kantakarttaan. Siihen merkitty alkuperäinen tontti- ja korttelirakenne tuli olemaan uuden asemakaavaluonnoksen pohjana.

Uuden asemakaavan laati Lappeenrannan kaupungin-arkkitehti Reino Ahjopalo. Kaava vahvistettiin vuonna 1955. Suurin uudistus kaavassa oli katulinjojen vahvistaminen. Reijolankadusta kaavailtiin läpikulkuväylää tavara-asemalta keskustaan, joten siitä tehtiin muita leveämpi ja monet rakennukset joutuivat sittemmin puretaviksi tämän takia. Katujen linjauksia myös muutettiin paikoin jonkin verran alkuperäisistä. Esimerkiksi Rei-

jolankadun eteläosassa alkuperäiseen katulinjaan kiinni rakennetut talot jäivät kauemmaksi uudesta linjasta.

Tykissä ei voida puhua ainakaan pahoin pirstoutuneesta tai erityisen vajaasta kaupunkikuvasta. Keskeiseksi ongelmaksi muodostuu sen sijaan se, että Tykin alkuperäiset rakennukset mielletään joko korjauskelvottomiksi tai pienen kokonsa vuoksi riittämättömiksi täyttämään nykyaikaisten asukkaiden tarpeita. Tontteja on kuitenkin mahdollisuus tiivistää lisärakentamisella niin, ettei alkuperäisten rakennusten purkaminen ole välttämätöntä. Päärakennusten laajentaminen on monessa Tykin koh-

teessa toteutettavissa niin, että alkuperäinen mittakaava ja tunnelma säilyvät. Massojen hajauttaminen on kuitenkin laajentamista suositeltavampaa.

Suojelukaavoituksesta

Niin sanotun suojelukaavan tarkoituksena on ensisijaisesti estää sopimattomien rakennusten syntyminen. Siinä usein onnistutaankin rakennusaloja rajaamalla ja vaatimalla tiettyjen muodonannollisten ominaisuuksien toteutumista uudisrakennuksissa (esim. satulakatot määrätyn kaltevuusin, julkisivuverhousmateriaalit).

Näin saadaan “turvallisia” tuloksia, mutta samalla heikennetään alueen omaleimaisuutta ja vaikeutetaan mahdollisten positiivisella tavalla poikkeavien ja innovatiivisten ratkaisujen syntymistä¹⁸. Rakennusvalvontaviranomainen voi joissakin tapauksissa harkintansa mukaan myöntää luvan kaavasta poikkeamiselle. Suojelukaavassa se voi tulla kysymykseen, jos poikkeavan suunnitelman voidaan osoittaa ottavan luontevasti paikkansa kaupunkikuvallisessa aikajatkumossa vähintään yhtä hyvin kuin kaavaa noudatettaessa.

Kangaskatu vuonna 1949 (kuvaaja E. Mäkinen. LKA.) ja 2009. AK.

18 El Harouny 2008

Kangaskadun yläpäästä vuonna 1949 (kuvaaja E. Mäkinen. LKA.) ja 2009. AK.

Täsmällisempiä ohjeita voidaan antaa erillisissä rakentamistapaohjeissa, jotka eivät kuitenkaan ole juridisesti sitovia. Ohjeet noudattelevat yleensä tyydyttäväksi koettua formaattia sen sijaan, että niissä sallittaisiin rakennustyyppien variointi typologian rajoissa.

Massoittelu ja rakeisuus

Ulkorakennukset muodostavat oleellisen elementin alueen rakennetussa ympäristössä. Toimintojen hajauttaminen tontilla eri rakennuksiin pienentää suurten rakennusmassojen tarvetta. Uudisrakennusta suunniteltaessa

ja sitä tontille sijoitettaessa tulisi ottaa huomioon sen suhtautuminen välittömän ympäristönsä rakennuksiin sekä siihen, kuinka rakennus vaikuttaa katu- ja muihin näkymiin. Hyvin suunniteltu uusi rakennusvolyymi voi eheyttää lähiympäristöään sitomalla sen rakennuksia tiiviimmäksi kokonaisuudeksi.

Tykissä yhden asunnon tonttien koot vaihtelevat hieman yli 300 neliömetristä hieman yli 1000 neliömetriin. Näin suuri vaihtelu mahdollistaa monia erilaisia ratkaisuja. Suuria tontteja voidaan mahdollisuuksien mukaan jakaa pienemmiksi tai pienempiä yhdistää.

Vuonna 1988 laaditut havainnekuvat silloin vallinneesta tilanteesta (vas.) ja uuden kaavan mukaisesta tilanteesta (oik.). Kaavan toteutuessa alueen yleisilme muuttuisi merkittävästi. LTKKA.

Tykki voisi tarjota hyvät puitteet yhtiö- tai yhteisömuotoiselle asumiselle; Useamman asunnon rakennukset eivät olisi alueella edes perinteestä poikkeava asia, ottaen huomioon esikaupunkiajan vuokralaiskäytäntö. Aihepiiri on itsessään hyvin laaja ja hyvinkin erilaiset vaihtoehdot voivat tulla kysymykseen. Varsinaisen arkkitehtisuunnittelun suhteen pääajatus on yleensä se, että kaksi tai useampia asuntoja jakaa keskenään tiettyjä pientaloasumiseen liittyviä tiloja ja toimintoja. Useamman massan rakentaminen tontille tukee erityisen hyvin tällaista asumismuotoa; Asuntokohtaiset yksityistilat muodostaisivat erilliset volyyminsa tai yhden yhtenäisen, joiden lisäksi tontilla yhteistilat (sauna, pesutilat) käsittävä ”talousrakennus”. Autopaikkoja olisi keskitetysti yksi asuinhuoneistoa kohden. Perusajatuksena tässä asiassa on, että se poikkeaisi perinteisestä rivitaloasumisesta; arkkitehtuurin ei tule perustua toisiinsa kytkettyjen asuntomodulien toistoon, eikä pihatilaa tule jäsentää asuntokohtaisiin palstoihin, vaan yhteispihan toiminnot tulisivat kaikkien asuntojen käyttöön (vrt. puukaupunkien työläiskorttelit).

Liikerakentaminen

Tykissä, kuten esikaupunkialueilla yleensäkin, on toiminut aikaisempina vuosikymmeninä erilaisia pienyrittäjiä, joiden palvelut olivat yksinomaan lähiasukkaille suunnattuja; yleisiä saunoja, kauppoja, kioskeja, partureita, leipomoita ja pienkorjaamoita. Liiketoiminta sijoittui tavallisesti osaan yrittäjän omasta asuinrakennuksesta tai samalla tontilla sijaitsevaan ulkorakennukseen, toiminnan luonteesta riippuen. Tällaisia liikkeenharjoittajia Tykissä tiedetään olleen ainakin yhdessätoista eri kiinteistössä¹⁹. Samaan tiheyteen

tuskin enää päästään palvelutarjonnan suhteen, eikä se ole tarpeenkaan, mutta sopivanlaatuinen liiketoiminta olisi omiaan kompensoimaan mainittua eristyneisyyttä ja avaamaan kaupunginosaa jossain määrin myös muille kaupunkilaisille, jopa ulkopaikkakuntalaisille matkailijoille. Oikein sijoitettuna pienimuotoinen julkinen rakennus, esimerkiksi lähiasukkaita palveleva kioski, muodostuisi alueen asukkaiden kohtaamispaikaksi. Lähellä Kangaskadun

Tykinkadulla oleva rakennus, jonka kulmassa on toiminut maitokauppa. AK.

ja Laihiankadun kulmausta on toiminut kioski. Kioskirakennus on paikalla vieläkin, mutta se kuuluu nykyään viereiseen kiinteistöön ja on jäänyt korkean aidan taakse. Kioskia tyypillisempi liiketoimintatila on ollut perinteinen asuinrakennuksen yhteydessä oleva pieni huone tai

¹⁹ Eerikäinen 2002, 92.

-huoneisto. Sisäänkäynti liiketilaan on tavallisesti ollut kadun puolella ja asuintilaan pihan puolella. Liiketilän sisäänkäyntiin ei liittynyt kuistirakennelmaa, vaan yleensä pelkkä kevytrakenteinen katos. Asuinrakennuksiin sijoittuva käsityö- ja kauppatoiminta toisi mahdollisesti alueelle ulkopuolisiakin kävijöitä.

Asemakaavamääräykset

Valtaosassa kortteleita on voimassa kerroslukumääräys

I2/3,

kun maanalaisten kellarikerrosten rakentaminen sallitaan käytännössä vain rinnetonteille. Maakellari olisi tehokas tapa vähentää maanpinnan yläpuolisen volyymin kokoa, massojen hajasijoittelun ohella. Rakennusala tulisi asemakaavassa määritellä nykyistä tarkemmin, siten, että se ja vastaavasti rakennusoikeus jakautuvat tontin etu- ja takaosaan. Etuosassa on päärakennus ja takaosassa talousrakennus, joka voi käsittää sekä apu- että asuintilaja. Tonttikohtaisia rakennusoikeuksia olisi paikoin syytä tarkistaa. Mikäli nykyisiä rakennusoikeuksia ei rajoiteta, niiden tulisi jakautua tonttien etu- ja takaosiin noin suhteessa (70%–30%). Tämä periaate soveltuu valtaosaan Tykin kortteleista; toki täytyy huomioida kunkin tontin lähiympäristö ja yleiset kaupunkikuvalliset tavoitteet. Esimerkiksi paljon jälleenrakennuskauden taloja käsittävisissä kortteleissa jäsentelyperiaatteet ovat erilaiset. Harjaa vastaan kohtisuora runkosyvyys on syytä rajata kapeahkoksi, enintään seitsemään metriin.

Paloturvallisuusmääräykset

Tiivis rakentaminen on aiheuttanut puutaloalueilla tuhoisia ja laajamittaisia tulipaloja. 1930-luvun kaupunkisuunnittelussa tähän kiinnitettiin huomiota, mikä näkyi asemakaavojen väljyytenä. Rakennuksien välisten etäisyyksien kasvattaminen nähtiin hyvin tehokkaana palonehkäisykeinona. Tulipalojen syttymistä edesauttoivat tiiviin rakentamisen lisäksi kuitenkin merkittävästi myös muut tekijät; 1900-luvun alussa tonteilla oli varastoitu heinää ja muita helposti syttyviä materiaaleja. Savupiiput olivat usein heikkotekoisia ja palomääräyksien kiertäminen yleistä kaupungeissakin. Palotilanteessa paikalle saatava sammutuskalusto saattoi olla laadullisesti ja määrällisesti riittämätöntä. On huomattu, että huopa- ja peltikatteiden yleistyminen 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa aiheutti tulipalojen huomattavan vähenemisen. Aiemmin

Kaupungin rakennuttamat vuokratilat Laihiankadulla sopeutuvat ympäristöönsä koruttomalla olemuksellaan. Materiaalit ja mitoitus ovat Tykin rakentamistavalle tyypillisiä, massojen identtisyys ja rytminen asettelu puolestaan eivät. AK.

Komea mansardikattoinen talo Kangaskadun mutkassa toimii koko katunäkymän päätteenä. Tällaisella sijainnilla on kaupunkikuivan kannalta erityisen suuri merkitys. AK.

lauta- ja pärekatot olivat olleet varsin tavallisia katemateriaaleja kaupungeissa.²⁰ Esikaupunkialueilla rakentamisen valvonta oli vielä vähäisempää ja väestö vähävaraisempaa, joten voidaan olettaa paloturvallisuuden kehityksen olleen niissä varsinaisia kaupunkia hitaampaa.

Sadassa vuodessa niin sammutustekniikka kuin rakennustekniset ratkaisutkin ovat kehittyneet kuitenkin melkoisesti. Oulun yliopiston puustudion teettämässä polttokokeissa toimivaksi on todettu esimerkiksi julkisivupalon hidastaminen kaistoittamalla verhouksen takana oleva tuuletusrako rei'itetyillä teräspeltikaistoilla²¹. Kaistat eivät näy lainkaan

julkisivussa, joten ne soveltuvat käytettäväksi myös kohteissa, jossa julkisivun alkuperäinen lautaverhous halutaan säilyttää tai uusia alkuperäisen kaltaisena. Näitä tekniikoita käytettäessä kahdeksan metrin paloturvallisuuteen perustuva vähimmäisetäisyys rakennusten välillä voidaan kyseenalaistaa ja poikkeamista siitä voidaan harkita alueilla, joilla kaupunkirakenteen tiiveys on ensisijaisesti tavoiteltava ominaisuus.

Uudet rakennusalat tulisi linjata katuun rajautuviksi nykyisten tai aiemmin paikalla sijainneiden rakennusten mukaisesti, olkoonkin, että myöhemmin voimaantuneet ohjeelliset minimietäisyydet eivät välttämättä täyty. Näin vältetään katujen väljeneminen entisestään aina, kun uudisrakentamiseen ryhdytään.

Hilkanpuisto ennen ja nyt. Hilkanpuisto on kaavoitettu yleiseksi puistoalueeksi Tykinkadun mutkaiseen pohjoispäähän. Entinen kulkuväylä on muuttunut lähiasukkaiden takapihaksi. Tykinkadulta reittiä on vaikea huomata. Polku tulisi pinnoittaa maastosta erottuvaksi ja tehdä se helpommin havaittavaksi myös kadulla kulkeville pyöräilijöille ja jalankulkijoille. TSA (vas.), AK (oik.).

²⁰ Karjalainen et al. 2002, 18.

²¹ *ibid*, 62-66.

“TYKIN HENKI”

Paikan identiteetti

Hyvän asuinympäristön tärkeä ominaisuus on, että asukkaat mieltävät sen erityisenä paikkana. Paikkaidentiteettiä vahvistavat tekijät voidaan jaotella esimerkiksi seuraavasti:

- alueen omaleimaisuus
- virikkeet ja toimintamahdollisuudet
- inhimillinen mittakaava
- hahmotettavuus, luettavuus
- pysyvyys, historiallinen kerroksellisuus
- hyvä sosiaalinen ilmapiiri, yhteisöllisyys
- viihtyisyys
- turvallisuuden tunne²²

“Tykin Henki”, käsite, jolla asukkaat luonnehtivat kotiympäristönsä ilmapiiriä, koostuu juuri tämän tyyppisistä osatekijöistä. Myös Anu Eerikäinen panee merkille yhteisöllisen elämäntavan²³. On helppo sanoa, mistä Tykki alkaa ja mihin se päättyy. Kiviharju on käytännössä ainut kaupunkirakenteen osa, johon Tykki varsinaisesti yhtyy ilman rajaavia linjoja. Yhtymäkohta, Kangaskadun ja Mäntykadun risteys, on rakennustypologinen rajapyykki; eteläpuolella pientalot, pohjoispuolella kerrostalot. Sittemmin purettua Kaukaan rataa, joka kulki hieman mainittua kohtaa pohjoisempana, on aikoinaan pidetty Tykin ja Kiviharjun välisenä epävirallisena rajana²⁴, mutta rakennustyyppien määrittämä raja on nykyisin hyvin voimakas.

²² Strandell & Strandell 2002, 12-13. (El Harouny 2008, 29.)

²³ Eerikäinen 2002, 16-18.

²⁴ Räsänen 1989, 141.

Arvottaminen ja autenttisuus

Kansanrakentamisperinteessä rakennuksia on rakennettu ja muokattu vasta harkinnan jälkeen sitten, kun tarve oli ensin ilmennyt. Muokkaukset saattoivat olla luonteeltaan hyvinkin spontaaneja. Voitaneen sanoa, että sodanjälkeisestä jälleenrakennuskaudesta alkaen pientalot alkoivat perustua yhä enemmän erilaisiin standardeihin, niin muodonannollisten, rakenteellisten kuin muidenkin ratkaisujensa osalta, mikä aiheutti paikallisten erityispiirteiden muuttumista vastaavasti yhä harvinaisemmiksi. Nykyaikana talot ja niiden asuin- ja aputilat suunnitellaan kerralla valmiiksi “kasvunvaroineen” (tai tehdään valmiiseen suunnitelmarunkoon haluttuja “hienosäätöjä”), jonka jälkeen niihin asetutaan asumaan. Käytännöllisyys ei välttämättä ole silloin optimaalisella tasolla.

Rakennuksen rakentamisvuoden perusteella voidaan selvittää, millaisia rakentamistapoja kyseisenä aikana oli käytössä ja millaiset olosuhteet niihin vaikuttivat. Voidaan sijoittaa rakennus karkeasti em. tyylikategorioihin tai niiden välimaastoon, mutta sille ei tule antaa liikaa painoarvoa. Rakennuksen ikä ja sen vanhimmat säilyneet osat ovat aina arvottamisen perusta. Alkuperäiseen tehtyjä lisäyksiä ja muutoksia arvioidaan niiden esteettisyyden, teknisen oikeaoppisuuden ja niihin liitettyjen erilaisten merkitysten mukaisesti.

Koska rakennuskanta on Tykissä tyyllillisesti hyvin kirjavaa, ei ole mielekäästä etsiä niistä yhteisiä raja-arvoja, jotka sitten koskisivat esimerkiksi räystäiden leveyksiä tai kivijalan korkeuksia. Tonttikohtaisten rakennusoi-

keuksien pitämisellä sopivankokoisina ja rakennusalojen harkitulla sijoittelulla voidaan jo vaikuttaa huomattavasti alueen kaupunkikuvaan. Talojen ulkonäköä koskevat kiellot ja rajoitukset voidaan mieltää rakentajan vapautta loukkaaviksi, jos niiden taustalla olevia periaatteita ei tunneta.

Materiaalin omien ominaisuuksien esilletuominen rakentamisessa on suositeltavaa. Erilaisia rakennusmateriaaleja on jäljitelty halvemmilla materiaaleilla maailman sivu.

Rekonstruktio voi olla perusteltu, jos se koskee vain osaa rakennuksesta ja jos rekonstruktion toteuttamiseen tarvittava tieto on olemassa luotettavina dokumentteina. Rekonstruoitava rakennusosa voi olla tuhoutunut tai muutettu sellaiseksi, ettei se täytä kaupunkikuvan tai rakennuksen arkkitehtuurin edellyttämiä ehtoja.

Esikaupunkialueiden puutalot on rakennettu käsityönä, kukin rakentaja parhaan taitonsa mukaan, mikä tekee niistä ainutlaatuisia. Ammattimaisten tai puoliammattimaisten rakennusmiesten apua saattoi olla saatavilla vain rajallisesti. Eräs vanhan puutaloalueen kiinnostavimpia ominaisuuksia on yksityiskohtien runsaus, josta näkyy oivaltavuus ja käsityön jälki. Taloa on saatettu muokata lukuisia kertoja eri aikoina ilmenneiden tarpeiden mukaan. Talo on kehittynyt vuosien tai vuosikymmenien aikana vastaamaan asujansa tarpeita. Nämä sovelletut ratkaisut pienine vinouksineen tekevät ympäristöstä vivahteikkaan. Nykyajan standardoituja rakennustarvikkeita ja -suunnitelmia käyttämällä vivahteikkuus jää usein saavuttamatta. Talot suunnitellaan kerralla val-

Rakennettua ympäristöä havainnoidaan monella eri tasolla. Huolellinen suunnittelu on tärkeää kaikissa mittakaavoissa.

miiksi, palvelemaan myös tulevia, mahdollisia tarpeita. Tilojen soveltuvuus saattaa kuitenkin osoittautua väkimmäiseksi tai tarve luultua pienemmäksi. Tässä mielessä nykyaikainen asuinrakentaminen on kuitenkin erkaantunut perinteisestä. Talotehtaat käyttävät markkinoinnissaan voimakasta positiivisiin mielikuviin pohjautuvaa kuvamateriaalia, joka esittää myytävän “unelmakodin” yleensä ylhäisessä yksinäisyydessään, luonnonkauniissa ympäristössä.

Rakennuksen historiallinen arvo voi perustua muuhunkin, kuin sen esteettisiin ominaisuuksiin. Nämä arvotekijät voivat olla esimerkiksi rakennusteknisiä, ne voivat liittyä rakennuksen käyttöhistoriaan tai siinä asuneiden henkilöiden historiaan. Rakennuksen arvo säilytetään parhaiten, kun sen korjaamisessa noudatetaan samoja teknisiä ja tyyllisiä periaatteita, joita sitä rakennettaessa on noudatettu. Rakennuksen esteettisen arvon nostamisyrittäykset tyyliaiheita lisäämällä eivät useimmiten tuota hyviä tuloksia. Alun perin Vanhaa Porvoota varten laaditut “Korjausrakentajan kymmenen käskyä”²⁵ ovat hyvä perusta kaikenlaisten autenttisia arvotekijöitä sisältävien ympäristöjen käsittelyyn.

KORJAUSRAKENTAJAN KYMMENEN KÄSKYÄ

1. Älä korjaa kunnossa olevaa, älä uusi korjattavissa olevaa.
2. Selvitä vaurion syy ja poista se. Korjaa vasta sitten ja korjaa entiselleen.

3. Käytä samoja materiaaleja ja työmenetelmiä kuin korjattavassa kohteessa. Älä kokeile uutuuksilla. Uusimpien tutkimusten mukaan rakennetaan vain uusimpia taloja.

4. Säilytä vanha rakenne. Ellei se ole kelvollinen, ei talostasi olisi koskaan tullutkaan vanhaa.

5. Älä laajenna taloasi, ennen kuin olet ottanut sen kokonaan käyttöön. Laajenna sisällä. Ellei talosi riitä sinulle, vaihda taloa mieluummin.

6. Useimmat vauriot johtuvat huonosta hoidosta ja väärästä korjauksesta. Älä laiminlyö huoltotöitä.

7. Lämpötaloudelliset korjaukset eivät saa muuttaa ulkonäköä ulkona eikä sisällä. Vanhojen rakennusten kauneus on niiden herkästi turmeltuvissa mittasuhteissa. Useimmiten riittää rakenteiden tiivistäminen ja yläpohjan lisäeristys. Villaa mieluummin ylle kuin seiniin.

8. Hyväksy epäsäännöllisyyksiä. Hyväksy mutkia. Hyväksy vinoutta ja pientä epäkäytännöllisyyttä. Hyväksy tyylikerrostumia ja vanhanaikaisia ratkaisuja. Hyväksythän ryppyisen isoäitiskin.

9. Hylkää tyylijäljitelvät. Hylkää materiaalijäljitelvät. Hylkää omaperäiset koristeluideasi. Hylkää haaveet alkuperäistämisestä: Vanhaan rakennukseen historian aikana tehdyt muutokset ja lisäykset ovat aitoja ja siten alkuperäisiä. Talo voi olla uusi vain kerran.

10. Jos sinulla on varaa rikkoa näitä käskyjä, sinulla on varaa rakentaa uusi mielesi mukainen talo. Kenelläkään ei ole varaa väittää, että kaksisataavuotias talo on huonosti rakennettu.

25 (Tallqvist 1989, 49.)

Kategorisoinnista tyylikausien perusteella

Rakentamistapaohjeissa esitetään usein rakennuksien ulkomuotoon, materiaaleihin ja koristeluun liittyviä tunnistamiskeinoja, joiden mukaan rakennus voidaan sijoittaa tiettyyn tyyliin, jonka suunnittelusääntöjä voidaan sitten deduktiivisesti soveltaa esimerkiksi kohdetta korjattaessa. Joidenkin kohteiden kohdalla tämä toimii, mutta monet rakennukset eivät selkeästi sijoitu mihinkään tyylikauteen. Kansanrakentamisessa ei ole havaittavissa kovinkaan vahvaa tukeutumista rakentamisajankohtana vallalla olleisiin arkkitehtuurin tyyli-ideaaleihin, vaan mukana on paljon maaseudulta peräisin olevaa rakentamisperinnettä, jossa alueelliset eroavaisuudet voivat olla suuriakin. 1900-luvun alun yksinkertaisissa esikaupunkitaloissa on paljon samaa kuin vanhoissa torppareiden ja mäkitupalaisten asumuksissa.

Lisäksi pientaloja on saatettu vuosien mittaan laajentaa ja muunnella eri tavoin, kulloistenkin tarpeiden mukaan. Siksi arvottamisessa ei tulisi arvioida pelkkää arkkitehtonista tyylipuhtautta, vaan esimerkiksi tällaista rakennuskohtaista kerroksellisuutta.

Rakennussuojelu ja rakennusvalvonta

“Rakennussuojelun yleinen tavoite on saada mahdollisimman moni arvokas rakennus säilymään autenttisenä. Kaupunki mielletään usein eräänlaisena staattisena rakennusten kokoelmana, jonka muuttumista halutaan säädellä. Täydennysrakennuksilla on mahdollista, niin haluttaessa, tukea vaikutelmaa johonkin todelliseen tai kuviteltuun historialliseen aikaan pysähtyneestä kaupunkikuvasta. Täydennysrakentaminen on jonkin historialli-

*sen kaupunkirakennustaiteellisen ideaalin täydentämistä samalla kun se on jonkin tilallisesti pirstoutuneen tai vajaan kokonaisuuden arkkitehtonista täydentämistä.”*²⁶

“Todelliseen tai kuviteltuun historialliseen aikaan pysähtynyt kaupunkikuva” ei välttämättä tarkoita pastisnomaista tyyliaiheiden siirtämistä vanhoista rakennuksista täydennysrakennuksiin, vaan sitä, että vanhemmat ajalliset kerrostumat määräävät uusien rakennusten suunnittelun lähtökohdat kokonaisvaltaisemmin, niin, että kaupunkikuva säilyy tyypologisen jatkuvuuden muodossa. Hyvin tärkeää on myös säilyttää mahdollisimman paljon vanhaa rakennuskantaa. On jopa ehdotettu kaikkien yli 50 vuotta vanhojen rakennusten suojelemista niin, että purkaminen olisi mahdollista vain erityisin perustein²⁷.

Rakennussuojelussa usein korostuvat rakennusten ulkoonäköön vaikuttavat seikat. Kuitenkin asuinrakennuksen ollessa kyseessä on otettava huomioon, että se on myös siinä asuvan ihmisen koti. Aikojen saatossa miellyttäviksi muodostuneet asuinalueet ovat tulleet sellaisiksi tavallisen arkielämän, eivätkä esimerkiksi asemakaavoituksen tai rakennussuojelutoimenpiteiden kautta. Kaupunkikuvan suojeleminen tulee kuitenkin aiheelliseksi, kun se on saavuttanut yleisesti miellyttäväksi koetun ominaisuuden ja täyttää hyvän asuin ympäristön tunnusmerkit. Arkielämän luonne on muuttunut vuosikymmenien aikana hyvin toisenlaiseksi, esimerkiksi hyötykasvien viljely on korvautunut suurimmaksi osaksi valintamy-

²⁶ Koponen 2006, 43-44.

²⁷ Helin et al. 1982, 23.

mälöissä asioimisella – 1900-luvun alun esikaupungeissa tavallisista kotieläimistä puhumattakaan. Pientaloasumisen tilastandardi on kasvanut roimasti erilaisten oleskelu- ja mukavuustilojen myötä. Vanhaa aikaa henkivä ympäristö koetaan silti yhä esteettisesti laadukkaana. Tämä aiheuttaa ristiriidan, koska nykyajan mukavuudesta tinkimätön rakennus ei käytännössä voi sopeutua vanhoista yksi- tai kaksikamarisista työläistaloista koostuvaan ympäristöön ilman erikoisratkaisuja. Ilmiö, jossa uudisrakentaja haluaa sekä suuren ja nykyaikaisen talon, että pienimittakaavaisen ja vanhan ympäristön, on nousut esiin erällä paikkakunnilla. Ihmisen asuintarpeiden voidaan katsoa tulevan täytetyiksi vähäisin muutostoinenpitein myös nykyaikaisella vaatimustasolla, vaikka rakennus olisikin esimerkiksi 1920-luvulta.

Toisaalta vanhoille alueille tulevat uudet asukkaat saattavat muuttaa vanhaan taloon hyvin tietoisina sen arvosta ja korjaushaasteista. Heillä saattaa olla motivaatiota vanhan korjaamiseen enemmän kuin alueella vuosikymmeniä asuneilla vanhoilla asukkailla, mikä tosin saattaa johtaa tarpeettomaan ylikorjaukseen. Vanhat asukkaat eivät välttämättä miellä omansa tai edeltävän sukupolven rakentamia taloja arvokohteiksi, mutta heillä on usein kallisarvoista tietoa paikallisista rakennustavoista ja yksittäisten rakennusten vaiheista ja historiasta. Asukkaiden välinen kanssakäyminen olisi siis suotavaa, koska rakennuksen suojelu tarvitsee onnistuakseen sekä tietoa, että motivaatiota.

Rakennusvalvontaviranomainen voi arvioida rakennussuunnitelmaa yleensä vain aluetta koskevien määräysten ja

selvitysten valossa. Jos suunnitelma ei räikeästi riko kaupunkikuvaa ja täyttää asemakaavan sille asettamat vaatimukset, luvan myöntämiselle ei silloin muodostu esteitä. Lisäselvityksiin ryhdytään yleensä vain, jos suunnitelmaan tai sen välittömään ympäristöön liittyy rakennuksia, joilla on asemakaavassa suojelumerkintä. Suurinta osaa Tykin rakennuksista ei kuitenkaan ole aihetta suojella erityismerkinnällä, mutta niiden kaupunkikuvallista vaikutusta tulisi voida arvioida tavanomaista tarkemmin.

Hankkeen esteettiset laatuominaisuudet tulisi voida käsitellä riittävän tarkoin rakennuslupaprosessin alustavassa vaiheessa, ennen varsinaisten rakennuslupapiirustusten tekoa; tässä vaiheessa arvioitaisiin luonnostasolla suunniteltavan kohteen kaupunkikuvallisia ominaisuuksia, muodonantoa, mitoitus- ja julkisivusuunnittelua yhdessä rakennuttaja- ja suunnittelijaosapuolten kanssa. Tonttinaapurien kuulemisen lisäksi voidaan pyytää lausunto asukasyhdistykseltä. Tämä arviointi asettaisi reunaehdot ja lähtökohdat jatkosuunnittelulle ja toimisi pohjana varsinaisille rakennuslupapiirustuksille. Ulkoasullisten muutosten tekeminen valmiisiin lupapiirustuksiin on usein hankala ja rakennuttajien näkökulmasta väkinäinen toimenpide, koska niistä saattaa aiheutua muutoksia myös jo suunniteltuihin taloteknisiin järjestelmiin. Tarvittaessa prosessiin voidaan sisällyttää ylimääräisiä suunnitelmien arviointikokouksia. Resurssien rajallisuudesta johtuen moniportainen järjestelmä voisi olla käytössä ainoastaan valikoiduilla, kaupunkikuvallisesti merkittävillä alueilla. Valinta voi perustua esimerkiksi erikseen määriteltäviin, arkkitehtuuriohjelmassakin mainittuun alueiden arvoluokitukseen.

Kaavoitusprosesseihin on vuorovaikutuksen lisäämiseksi kehitetty erilaisia osallistumiskäytäntöjä²⁸. Osallisten välistä vuoropuhelua kaivattaisiin myös kaavan valmistuttua, uusien rakennuslupahakemusten lähempää tarkastelua varten. Esimerkiksi rakennuslupakäsittelyssä voitaisiin pyytää puoltava tai vastustava lausunto perusteluineen rakennusvalvontaviranomaisen lisäksi myös erityiseltä toimikunnalta, joka voi koostua esimerkiksi asukasyhdistyksen, tässä tapauksessa Tykki-seuran, jäsenistä sekä mahdollisista ulkopuolisista asiantuntijoista. Muun muassa Vanhassa Porvoossa toimii tämänkaltaisen toimielin²⁹. Vielä parempi olisi, jos luvan hakijalta edellytettäisiin tapaamista vastaavan yhteistyöryhmän kanssa rakennushankkeen aluksi. Tapaamisessa osapuolet voisivat neuvotella tulevan rakennuksen luonteesta rakennetussa ympäristössä rakentamistapaohjeen valossa. Toimikunnan jäsenistöllä olisi ensi käden tietoa ja pitkän aikavälin kokemusta asuinalueensa rakentamistavoista ja mahdollisesti esiin tulevista ongelmista. Eriyisesti asuinalueen ollessa suunnittelun kohteena, siinä olisi tärkeää hyödyntää asukkaiden paikallistuntemusta ja kokemuksia elinympäristöstään.

Asuinrakennuksia rakennettaessa ajatellaan usein niiden jälleenmyyntiarvoa. Taloon suhtaudutaan jo rakentamisvaiheessa mieluummin väliaikaisena kuin pysyvänä asuinpaikkana. Suunnittelussa tehdään "varmoja" kompromissiratkaisuja, jotta se menisi tarpeen tullen helpommin kaupaksi. Rakennuksen vaihdettua omistajaa, uusi

28 El Harouny 2008, 316-321. Porvoossa toimii Vanhan Porvoon rakennuslupatoimikunta VaPoRa. Toimikunnan toiminta on saanut Vanhan Porvoon asukkailta pääsääntöisesti hyvää palautetta.

29 Koponen 2006, 14.

Rakennusmassan muodon perusteella kuvan talo voidaan ajoittaa 1920-luvulle. Laajennusosa ja siihen liittyvä autokatos luultavasti 1960 -70-luvulta. Julkisivun minerit-vuoraus ja tummanruskeaksi kuultokäsitelty laudoitus olivat tavallisia verbousmateriaaleja 1970-luvulla. Lautaverhouksen palauttaminen olisi melko yksinkertainen korjaustoimenpide. Autokatos-laajennus on hierarkiaperiaatteen mukaisesti päärakennukselle alisteinen, mutta henkii silti omaa aikaansa. Tässä tapauksessa julkisivuverhouksen palauttaminen lähemmäksi oletettua alkuperäisasua saattaisi vähentää kokonaisuuden yhteensulautuvuutta.

Sovellettu ehdotus rakennuslupaprosessin etenemismalliksi tontin valinnasta lupahakemuksen jättämiseen. Luonnosvaiheen ohjaus on kaupunkikuvallisesti merkittävillä alueilla hyvin tärkeä. Suunnitelman esteettiset ominaisuudet on saatava hyväksytylle tasolle aina ennen teknistä suunnittelua.

1. TONTIN HANKINTA

2. RAKENNUSVALVONNAN ALOITUSINFOT

- tulevan asukkaan tarpeet, lähtökohdat ja valinnat
- rakennuspaikan ja ympäristön tarkastelu
- rakentamisen laatuperiaatteiden esittely
- rakentamistapaohjeen esittely

3. PÄÄSUUNNITTELIJAN PALKKAAMINEN

- pääsuunnittelijan valinta jo luonnosvaiheessa hankkeen vaativuuden mukaan
- kun kyseessä on sopeutuva täydennysrakentaminen kaupunkikuvallisesti vaativaan ympäristöön, suositellaan arkkitehdin tai rakennusarkkitehdin palkkaamista

4. KAUPUNKIKUVALLINEN LAADUNOHJAUS

- arvioitavina useampia suunnitelmavaihtoehtoja
- massoittelu
- mitoitus
- muodonanto
- materiaalit
- julkisivuväryitys
- tonttisijoittelu
- rakentamistapaohjeen noudattaminen ja ongelmakohtien ratkaisuehdotukset
- tontilla olevien vanhojen rakennusten korjausmahdollisuudet ja sovittaminen tilaohjelmaan
- lausunnot asukasyhdistykseltä, tonttinaapureilta, (museoviranomaiselta) ja niiden huomioiminen

6. RAKENNUSLUPAHAKEMUS

5. TEKNINEN LAADUNOHJAUS

- perinteisten rakennustekniikoiden esittely
- talotekniset järjestelmät
- ekologiset vaihtoehdot
- energiataloudelliset vaatimukset uusien ja vanhojen rakennusten osalta

omistaja ei ole sen enempää vastuussa rakennuksen kaupunkikuvallisista vaikutuksista kuin sen rakentajakaan.

Pittoreski

Pittoreski ympäristö syntyy sattumanvaraisesti ja pitkän ajan kuluessa. Se sisältää muotojen ja yksityiskohtien vaihtelua ja kompleksisuutta, joka syntyy rakentajien eri aikoina tekemien valintojen ja ratkaisujen sekä aikojen kuluessa tapahtuvan rakennusten typologisen muutoksen kautta. Tällainen ympäristö on tilallisten ominaisuuksien lisäksi havainnoitavissa myös ajallisesti, *vanha–uusi* -akselilla, mikä on mielestäni tärkeä pittoreskiutta vahvistava tekijä. Yleensäkin sellaisen ympäristön suunnittelu, joka olisi samalla sekä pittoreski, että autenttinen, on käytännössä mahdotonta, ellei ympäristösuunnitelma käsittäisi myös jokaisen rakennuksen arkkitehtisuunnittelun. Silloinkin ajallinen syvyys jäisi puuttumaan. Abstraktilla tasolla ympäristön muodostumisen edellytyksiä voidaan kuitenkin koettaa ohjata sen kehittymisen kannalta suotuisaan suuntaan.

Kaikkien rakennusten kohdalla tulee noudattaa tiettyjä tilojen muodostumiseen vaikuttavia periaatteita, jotta ympäristöstä tulee ehyt. Eheys ei tarkoita yhtenevyyttä, vaan lähinnä rakennusten muotoon, kokoon ja sijoitteluun liittyviä yhteisiä tekijöitä. Tämä voi olla suunniteltua tai pitkään perinteenä säilynyt yleinen käytäntö, jonka noudattaminen ei välttämättä ole ollut edes tiedostettua. Modernistisen ympäristösuunnittelun soveltaminen ei-modernistisiin ympäristöihin on saattanut katkaista tämän käytännön jatkumisen.

Eri aikakerrostumista voidaan löytää niille tyyppillisiä piirteitä. Suunniteltavan täydennysrakennuksen typologiset lähtökohdat voidaan johtaa sen lähiympäristössä yleisimmin esiintyvistä tyypeistä varioimalla.

Rakennuksen suhde ympäristöönsä

Modernistisen rakennussuunnittelun keskeisiä periaatteita on rakennuksen ulkomuodon määräytyminen sisätilan ehdoilla. Lähtökohtaisesti tulisi kuitenkin huomioida ympäristön rakennuksen ulkoarkkitehtuurille asettamat reunaehdot. Suunniteltaessa uutta rakennusta tietynlaisia tyyppipiirteitä tai historiallisia arvoja sisältävään rakennettuun ympäristöön näiden ehtojen merkitys korostuu entisestään.

Tavoitteena on nykyaikaiset tarpeet täyttävä ja autenttinen uudisrakentaminen, joka sopeutuu historialliseen ympäristöönsä täydentäen sitä ja jatkaen luontevasti sen ajallista kerrostuneisuutta. Tämä edellyttää ympäristölle tunnusomaisten erityispiirteiden tunnistamista ja niiden ottamista uudisrakennusten suunnittelun lähtökohdaksi.

Rakennusten sijoittaminen 1950-luvulla omaksutun mallin mukaisesti irti tonttien reunoista tekee katutilasta hyvin leveän. Talojen ympärille muodostuvista pihatiloista tulee toisinaan epäkäytännöllisen kapeita. Sijoittamalla päärakennus mahdollisimman lähelle kadunpuoleista tonttirajaa ja osoittamalla perinteisesti talousrakennuksiin kuuluneet toiminnot ja mahdollisia muita toimintoja (auton säilytys, sauna, varasto, kellari, ym.) tontin taka- tai sivurajalla

Katulinjaan kiinni rakentaminen tekee katutilasta miellyttävän tiiviin, mutta rakennusten väleissä on tilaa myös kasvillisuudelle. Näkymä Tupakadulta. TP.

olevaan erilliseen pitkään ja kapeaan rakennusvolyymiin, saadaan keskelle jäävä piha-alue tehokkaaseen käyttöön. Malli mahdollistaa myös rakennusmassojen pitämisen riittävän pieninä, jotta kortteleista ei tule liian sulkeutuneita.

Katutila

Katutila on kadun vastakkaisilla puolilla olevien rajaavien elementtien, esimerkiksi rakennusten, väliin jäävä tila, joka on yleensä leveämpi kuin varsinainen ajoradan leveys. Katutila tulisi pyrkiä mitoittamaan mahdollisimman kapeaksi, jotta siitä tulisi miellyttävä. Tykissä liikkumi-

nen ylipäänsä kevyen liikenteen keinoin on nykytilanteessa miellyttävää, vaikka varsinaisten katujen yhteydessä olevia kevyen liikenteen käytäviä ei ole. Koko alueella on voimassa 30 km/h nopeusrajoitus ja risteysalueilla on hidastetöyssyjä. Läpiajoliikennettä ei käytännössä ole, joten autoliikenne on suhteellisen vähäistä ja kevyelle liikenteelle ei ole ollut tarpeen osoittaa erillisiä liikennealueita. Tämä mahdollistaa sekä kapean katutilan, että riittävän ajoradan leveyden.

Katutilan kaventamista rajoittavat mahdollinen katuun tai sen reunoille sijoitettava kunnallistekniikka ja esimerkiksi lumenaurauskaluston asettamat vaatimukset. Nämä olisi kuitenkin voitava toteuttaa tarvittaessa toisin menetelmin; alue on ensisijaisesti mitoitettava sen asukkaita varten, jonka jälkeen tekniikka mitoitetaan alueelle sopivaksi.

Kadunpuoleisen julkisivun korkeus tulee suhteuttaa kadun leveyteen, niin, että ne ovat osapuilleen yhtä suuret tai ainakin mahdollisimman lähellä sitä. Tykin päälinjoilla katutilojen leveydet ovat Kangaskadulla 5-9 metriä, Tykinkadulla 9 metriä ja Reijolankadulla 9-12 metriä. Poikittaiskujien leveydet ovat noin 5-7 metriä.

Räystäskorkeuden tulisi olla sellainen, että katon lape näkyy kadun vastakkaisella puolella seisovalle jalankulkijalle. Jyrkkälapainen katto voidaan ajatella osaksi julkisivua.

AJALLINEN KERROSTUNEISUUS

Kerrostuma A (1900-1918)

Itsenäisyyttä edeltävän ajan kohteita on Tykissä jäljellä hyvin vähän. Ryhmä on lisäksi typologisesti hyvin hajainen. Näitä rakennuksia tulee ylläpitää niiden historiallisen arvon edellyttämällä tavalla, eikä niihin tule tehdä uusia arkkitehtonisia muutoksia. Jos myöhemmät korjaustoimenpiteet ovat häiritseviä, niitä voidaan har-

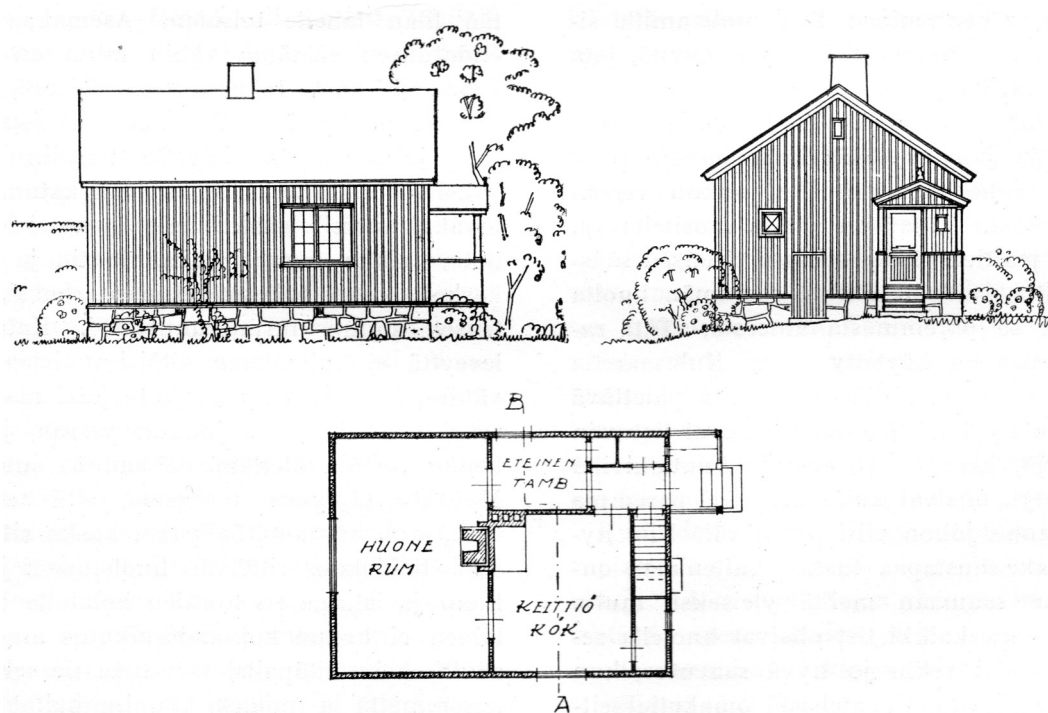
kiten palauttaa alkuperäistä paremmin vastaaviksi.

Kerrostuma B (1919-1939)

Maailmansotien välisen ajan rakennuksia on Tykin rakennuskannasta hieman yli kolmannes. Ne muodostavat Tykin merkittävimmän ajallisen kerroksen ja rakennustavan perustan. Tätä kerrostumaa voidaan käyttää luontevana pohjana täydennysrakennustyyppien kehittelylle.

Rakennukset sijaitsevat tonteilla yleensä niin, että var-

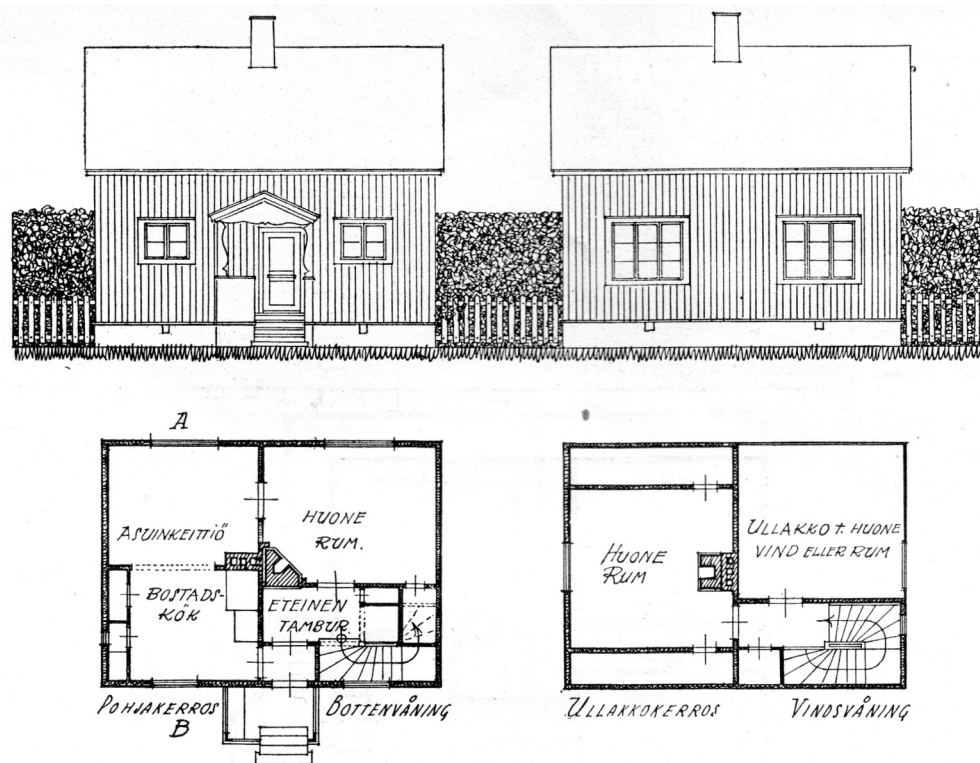
Arkkitehti-lehdessä vuonna 1925 esiteltyjä yhden perheen asuinrakennusten tyyppiäirustuksia. Pohjapiirroksista käy hyvin ilmi aikakaudelle tyypillinen tilajärjestelyperiaate. Asunnoissa on avokuisti, porstua, eteinen, tupa ja keittiö. Kuvista poiketen Tykin talot ovat harvoin ulkomuodoltaan näin yksinkertaisia, sen sijaan poikkipääty- ja kattolyhtyaiheita on niissä runsaasti. Kuistitöypeistä umpikuisti on yleisempi kuin piirroksissa näkyvä avokuisti.

Sosiaalihalituksen tyyppirakennus I. Elias ja Martti Paalanen. 1:200.

sinainen asuinrakennus on kiinni tontin kadunpuoleisessa reunassa tai kulmatonttien tapauksessa korttelin ulkokulmassa. Talousrakennukset, joita on yleensä yksi taloa kohden, ovat katuun nähden tontin vastakkaisella reunalla, niin, että pitkä sivu on kadun suuntainen. Talousrakennukset saattavat olla hyvinkin kookkaita, pohja-alaltaan jopa suurempia kuin päärakennus, mutta poikkeuksetta kapearunkoisempia, matalampia tai arkitektuuriltaan vaatimattomampia.

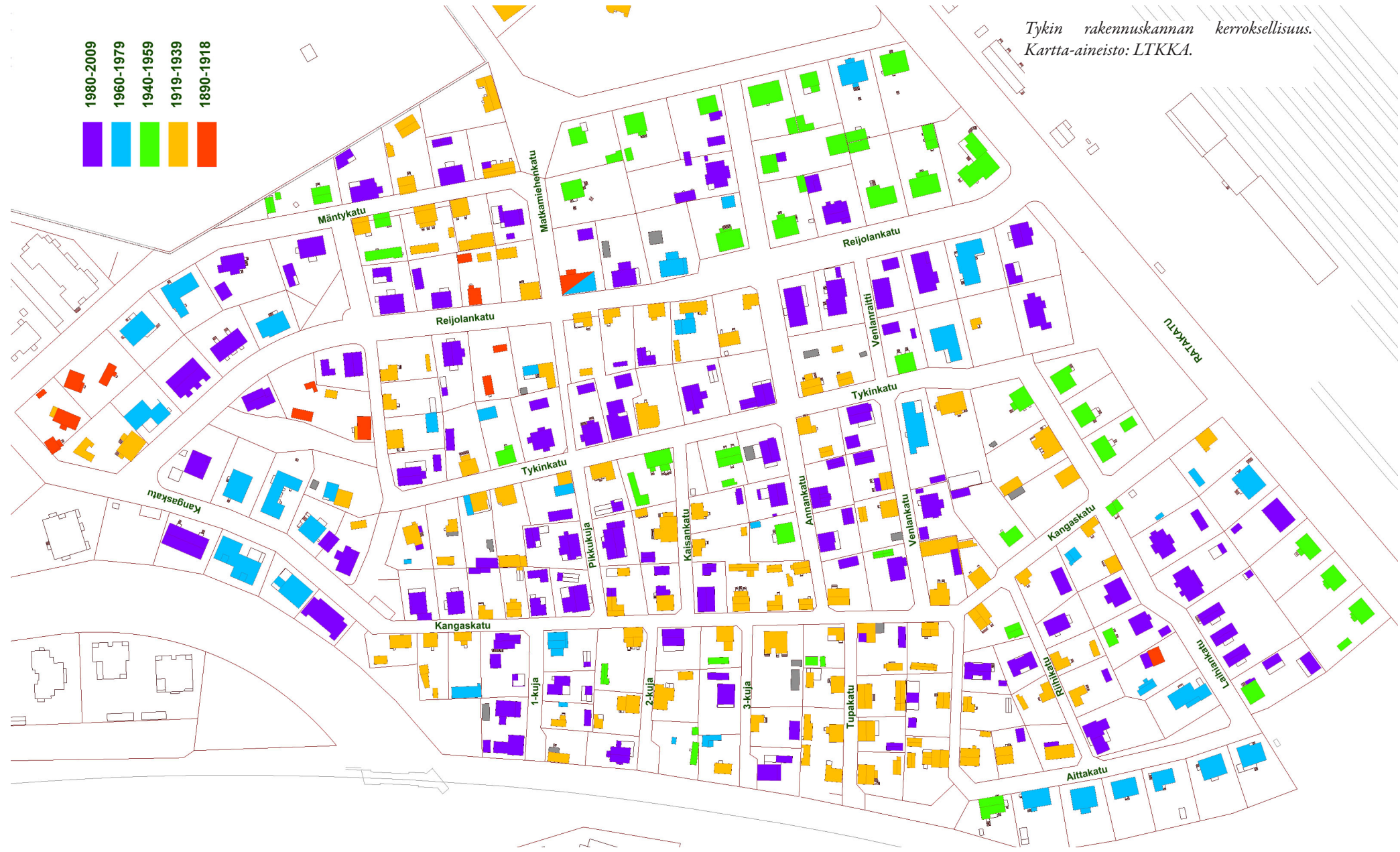
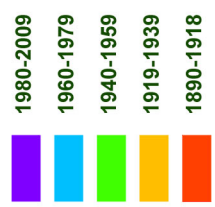
Hirsirunko oli edullisin tapa rakentaa lämmin asuintalo. Tavallisesti ensimmäinen asuinhuone rakennettiin hirrestä ja sitä laajennettiin myöhemmin rankarakenteisella osalla. Myös kutterinpurulla eristettyjä rankarakenteisia taloja rakennettiin, esikauptialueilla usein vieläpä toisarvoisesta materiaalista (mm. louhoksilta saatiin jätekiveä)³⁰, koska muun materiaalin rakennuspaikalle saaminen saattoi olla kallista tai muuten ongelmallista. Käytettyjen rakennustarpeiden luontevien mittojen mukaiseksi määräytyi myös rakennusten mitta- ja suhdemaailma.

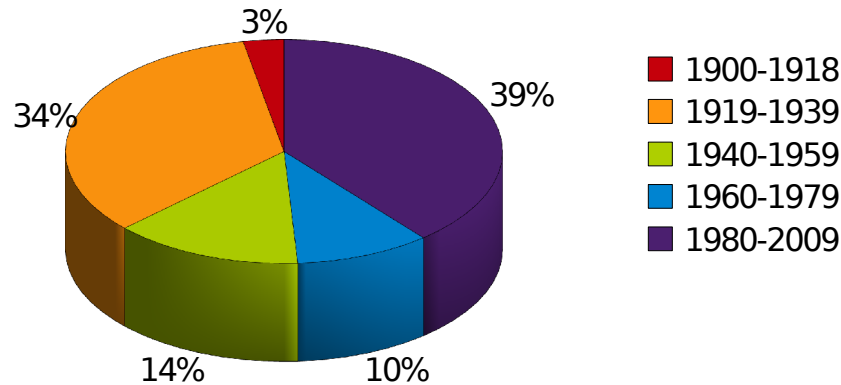
Sosiaalihuollituksen tyyppirakennus III b. (vaihtoehto). Elias ja Martti Paalanen. 1:200.

30 Eerikäinen 2002, 28-36.

Tykin rakennuskannan kerroksellisuus.
Kartta-aineisto: LTKKA.

Rakennuskannan kerrostuneisuus (kaikki rakennukset)

Klassisoiva julkisivujäsentely ja jugend-ikkunaristikot saattavat esiintyä rinnan saman rakennuksen julkisivussa. Uusklassismin ja jugendin koristeaiheita käytettiin pien-taloissa, erityisesti kansanarkkitehtuurissa, vielä pitkään tyylikausien jo varsinaisesti päätyttyä. Suora- tai kaareval-lappeiset mansardikatot ja jyrkkälappeiset satulakatot,³¹ ikkunoiden erilaisten ruutukokojen yhdistelmät, koriste-leikkaukset ja päätyräystäiden sisäkulmien ns. tympanon-koristeet³² ovat muita tämän ajanjakson piirteitä. Klassi-soivista aiheista ovat lisäksi tyypillisiä alaosastaan katkais-tuun päätykolmioon viittavat sisennykset, ns. kissanpen-

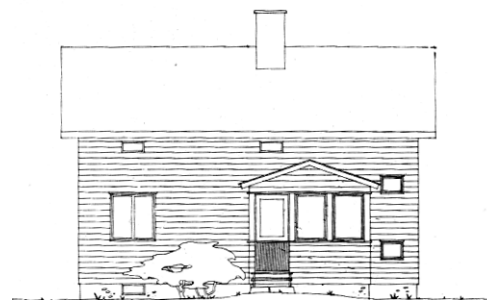
kit, räystäiden kulmissa sekä leveät, pilasterimaiset nurk-kalistat. Vanhempaa perua ovat keskipäädyt eli frontonit, jotka olivat olleet talonpoikaisrakennuksissakin yleisiä lä-hes koko 1800-luvun, empirekaudelta uusrenessanssiin³³. Frontoneista voidaan Tykissä tavata sekä kolmiomaista, että myöhempää sivuseinällistä muunnosta. Myöhempi muunnos julkisivun korotetusta keskiosasta on pulpet-tikattoinen versio. 1920- ja 1930-luvuilla poikkipääty-jä käytettiin epäsymmetrisesti siirtämällä ne julkisivun reunaan tai muuten keskilinjasta sivuun. Katujulkisivun sommittelu on usein symmetrinen, mutta tontin puolella kuistien ynnä muiden sisäänkäyntien sekä kattoaiheiden sommittelu on vapaampaa; poikkeuksena tilanne, jossa poikkipääty toistuu harjan toisella puolella, tehden piha-julkisivustakin symmetrisen. Katot ovat satulakattoja, joi-den lapekaltevuudet vaihtelevat pysytellen kuitenkin noin 1:1:ssa (45°). Pulpettikattoiset kattolyhdyt ovat tavallisia.

31 Korhonen 1991, 472. Mainitut kattomuodot tulivat muotiin ensimmäi-sen maailmansodan aiheuttaman asuntopulan seurauksena, joka ai-heutti ullakkohuoneiden suosintaa rakentamisessa.

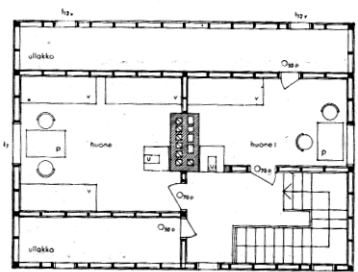
32 Tympanon-koristeissa, kuten myös porttien koristeaiheissa, esiintyi usein "nouseva aurinko" -teema, joka oli hiljainen sympatianosoitus Japanille, jota vastaan keisarillinen Venäjä kävi sotaa vuosina 1904-1905. Samaan aikaan Suomessa elettiin nk. ensimmäisen sortokau-den aikaa, jolloin maassa toimeenpantiin erilaisia venäläistämisope-raatioita. (Korhonen 1991, 473.)

33 Korhonen 1991, 462-476.

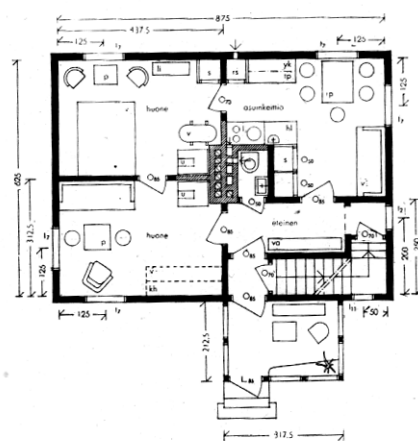
Eräs kaupunkiympäristöihin suunnitelluista jälleenrakennuskauden tyyppitalomalleista. Julkaistu Arkkitehti-lehdessä vuonna 1944. Alla: Näkymä Tykinkadun eteläosasta. AK.

Julkisivu

Ullakkokerros

Asuinkerros

R y h m ä A:

Tyyppi: Tammisuo 3.
Piirrokset mittakaavassa 1 : 200
arkkitehti: Yrjö Lindegren

Kerrostuma C (1940-1959)

1940-luvulta lähtien modernismi alkoi saada jalansijaa maailmanlaajuisesti. Pientalot säilyttivät vielä perinteisen muotonsa, mutta julkisivut alkoivat käydä koriste-lun suhteen varsin konstailemattomiksi. Sodan aikana alkanut jälleenrakennus- ja siirtoväestön pika-asutus-toiminta synnytti uusia talotyyppisiä, joita nousi myös Tykin etelä- ja itäosien rakentamattomiin kortteleihin. Niitä leimasi ajan hengen mukainen "funktionaalinen" yleisilme, mutta yhteys perinteiseen typologiaan säilyi. Rakennusmassat olivat pääsääntöisesti suurempia kuin sotia edeltävissä rakennuksissa. Eräät tyytit perustui- vat vielä suorakaiteenmuotoisiin pohjakaavoihin, mutta nel-iömäisempi pohjamuoto muodostui yleisimmäksi. Eri-lisistä maakellareista luovuttiin ja kellaritilat sijoitettiin päärakennusten alle omaan, tavallisesti betonirakentei- seen kerrokseensa.

Rakennuksen massa on tyyppillisesti kompakti; pihan-puoleisella, harjan suuntaisella sivulla oleva kuisti muo- dostaa oman, päämassasta ulkonevan massansa. Kuisti voi olla harjakattoinen tai pulpettikattoinen, etu- tai sivukäyntinen. Umpikuisti on lämmöneristetty, mutta lämmittämätön. Kuistin ikkunat muodostavat tavallises- ti nauhamaisen rivin, minkä lisäksi ulko-oven yläosassa saattaa olla ikkunaruuu. Tämän aikakauden kuisteissa otettiin ensi kertaa käyttöön kaksinkertaiset ikkunala- sit³⁴. Kuistin katto ei riko päämassan räystääslinjaa.

Julkisivumateriaalina on useimmiten vaaleaksi maalattu vaakasuuntainen vinovuorilaudoitus tai pystysuuntai-

34 Korhonen 1991, 478.

nen rimalaudoitus. Myös rapattuja julkisivuja esiintyy Tykissä. Vesikaton pintamateriaalina on yleensä vihreäksi, punaiseksi tai mustaksi maalattu konesaumattu pelti. Myös betonitiilikattoja esiintyy. Kattomuoto on yksinkertainen satulakatto ilman poikittaisia muotoaiheita tai kattolyhtyjä. Kattokaltevuudet loivenivat aiemmista hieman.

Tämän tyyppin talot sijoiteltiin toisiinsa nähden väljästi. Paloturvallisuuteen perustuva neljän metrin etäisyys tontin rajoista otettiin käyttöön uusien tyyppitaloaluetta kaavoitettaessa.

Kerrostuma D (1960-1979)

Modernismi oli arkkitehtuurityylinä syntynyt erilaisten vaiheiden kautta jo ennen II maailmansotaa. Sodanjälkeisen materiaali-pulan vuoksi talojaan rakentava tavallinen kansa pysytteli perinteisissä rakennustavoissa kuitenkin vielä pitkään. 1950-luvun loppupuolella elintason kohentuessa tiili yleistyi puun rinnalle pientalojen rakennusmateriaalina. Jälleenrakennuskauden jälkeen yleinen talotyyppi oli yksikerroksinen, loivakattoinen tiilitalo. Siirtyminen osittaisesta omavaraisuudesta palveluyhteiskuntaan alkoi näkyä muun muassa siinä, että yhä suurempia osia asuintiloista ja pihosta omistettiin oleskelulle ja erilaisille ”mukavuustoiminnoille”.

Tyypillisesti suorakaiteen muotoisten massojen seinät olivat puhdasta tai vaaleaksi rapattua tiilipintaa sekä näiden yhdistelmiä niin, että puhdas tiilipinta jätettiin näkyviin esimerkiksi päätyseinissä ja ”kehyksiksi” ikkunoiden ympärille. Sisäänkäyntikatos sijaitsee pihan puolella,

1960-luvun alussa tiili yleistyi puun rinnalla rakennusmateriaalina. 1960–1980 -lukujen tiilitaloja Tykissä. AK.

*Koristelu viestii myös rakennusten keskinäisestä käyttötarkoitushierarkiasta. Jäteastia ei tarvitse taloa ympärilleen.
AK.*

katon alle sisäänvedetyssä tai sen jatkeen muodostamassa, puu- tai teräspilarein tuetussa katoksessa. Puuosat ovat tavallisesti tummanruskeiksi maalattuja tai petsattuja. Tykissä tätä modernismia enteilevää tyyliä edustavat Aittakadun länsipuolella olevat seitsemän taloa.

Radikaali modernismi tuli pientaloarkkitehtuuriin vasta 1960- ja 1970-lukujen aikana. Rakennusten muodonanto ja tilarakenne muuttuivat oleellisesti. Katoista tehtiin loivia, miltei tasaisia ja ne koteloitiin korkean räystäsmassan taakse laatikkomaisen vaikutelman aikaansaamiseksi. Olohuoneesta avautuvat ikkunat tehtiin suuriksi. Pääsisäänkäynti sijaitsi normaalisti kadunpuoleisella jul-

kisivulla ja pihan puolella oli toinen ulko-ovi.

Kun suunnittelun lähtökohdat erkaantuivat perinteisestä ja muuttuivat modernistisiksi, talotyyppi muuttui täysin niin mitoiltaan kuin tilajärjestelyltään, minkä vuoksi voidaan puhua murroksesta typologisessa kehityksessä, ehkä jopa kehityksen katkeamisesta.

Kerrostuma E (1980-2009)

Tähän kerrostumaan lukeutuvat useat Tykin pohjoisosan rakennukset. Valtaosassa niistä on havaittavissa postmodernistisia tai ns. folkloristista tai uusvanhaa tyyliä. Yleensä se tarkoittaa vain alkuperäisestä kontekstistaan poimittujen muoto- ja koristeaiheiden tuomista nykyaikaiseen pientaloon. Tyyliaiheissa on nähtävissä muistumia sotia edeltäneeseen rakentamistapaan mm. kuistityyppien osalta. Juuri kyseisen tyylin yhdistäminen markkinointikielessä kansallisiin arvoihin on Korhosen mukaan selitettävissä muun muassa sillä, että sen suosio osui Suomen itsenäistymiskehityksen kanssa samaan ajanjaksoon³⁵.

Tyyli-imitoinnista huolimatta rakennukset ovat usein volyymeiltaan ja tilajärjestelyiltään lähempänä modernistisen kauden taloja. Massojen koko selittyy osin sillä, että perinteisesti ulkorakennuksissa sijainneita toimintoja on sisällytetty päärakennuksiin. Nykyiset ulkorakennukset ovat pääasiassa autojen säilytykseen tarkoitettuja.

Monet kahden jälkimmäisen kerrostuman piirteet ovat sellaisia, joiden koetaan heikentävän tavoiteltuja ympä-

³⁵ Korhonen 1991, 486.

Ajoneuvo vie tontilta sen verran tilaa kuin sille annetaan. Usealla tontilla tulijaa tervehtivät ensimmäisinä suuret "autopihat" ja autotallit leveine ovineen, mikä vähentää katukuvan ihmisläheisyyttä. Autosuoja kuuluu tontin takaosaan, mikäli se ylipäänsä koetaan tarpeelliseksi. Myös piha-alueiden ja ajoväylien kokonaisvaltainen asfaltointi tai kiveäminen on usein tarpeetonta. Soralla, kivitubkalla tai betonilaatoilla merkityt ajourat riittävät hyvin ja jättävät pihanäkymän luonnollisemmaksi. AK.

ristön laatuominaisuuksia. Modernismia seurasi sen vastareaktiona aivan yhtä häpeilemätön folklorismi. Jälkimmäinen on siinäkin mielessä arveluttava suuntaus, että asuntojen pohjakaavat ovat pysyneet modernistisina, julkisivusuunnittelun kertoessa aivan toista. Perinneyhteiden omaksuminen tuntuu teennäiseltä, kun välissä on ollut jyrkän modernismin kausi. Koristeaiheita on saatettu lisäksi sekoittaa sattumanvaraisesti keskenään. Tällaista sekoittelua on toki esiintynyt aikaisemminkin, mutta modernin aikakauden ilmiönä sen voidaan katsoa olevan tarkoitushakuista historismia, joka on paitsi epäautenttista, myös usein näennäiseksi jäävä keino sovittaa lähtökohtaisesti vääränlainen rakennus vanhojen joukkoon.

Jaottelu ajallisiin kerrostumiin on luontevampaa, kuin niiden lokerointi koristeaiheiden perusteella eri tyyliihin, koska koristeiden käytössä ei ole havaittavissa mitään selkeitä ajallisia rajoja tai suoraa korrelaatiota niiden heijastamiin tyyliihin.

Kerroksellisuutta Mäntykadulla. Samalla tontilla on kaksi asuinrakennusta, joista suurempi 1930- ja pienempi 1950-luvulla. Myöhemmässä rakennuksessa on sekä yksilöllisiä piirteitä, että vaikutteita vanhasta rakennuksesta, jonka se kokonsa puolesta jättää sille kuuluvaan arvoonsa. Erillinen volyyymi noudattaa korttelirakenteelle ominaista vaihtelevuutta ja ilmavuutta, mitä alkuperäisen rakennuksen kiinteää laajennus ei tekisi. Talousrakennus asettuu myös omalle hierarkiatasolleen luontevasti. Mittasuhteet, pintamateriaalit sekä yksinkertaisempi ja maanläheisempi väriytyks kertovat, että kyseessä on muita rakennuksia palveleva apurakennus. AK.

Kerrostumien määrälliset prosenttiluvut osoittavat, että viimeisten 30 vuoden aikana valmistunut rakennuskanta (E) on jopa suurempi kuin vanhinta 40 vuotta edustava (A ja B). Osaltaan tämä selittyy autosuojien rakentamisella vanhojen asuinrakennusten yhteyteen, sillä niiden osuuksia luvuissa ei ole huomioitu. Tykin rakennettu alue saavutti nykyisen laajuutensa 1950-luvulla (kuva), jota ennen rakennuksia ei oltu juuri purettu uusien tieltä. 1950-luvun jälkeiset kerrostumat (D ja E) käsittävät nykyisellään noin puolet rakennuskannasta. Koska uudisrakentaminen voidaan niiden perusteella nähdä myös tulevana kehityskulkuna, tulee sitä ohjata sellaiseen suuntaan, että se tukee vanhan rakennuskannan säilytymismahdollisuuksia.

RAKENTAMISTAPA

“Huonoa rakentamistapaa perustellaan usein sillä, että kunnollinen rakentaminen tulee liian kalliiksi. Ajattelutapa heijastaa tavoitteiden alistamista keinoille sekä sen periaatteen hyväksymistä, että tekniikka ohjaa kehitystä ja että laajemmat inhimilliset tavoitteet voidaan sille alistaa. Toisenlainen ajattelutapa lähtee siitä, että tekniikan on sopeuduttava yleisempiin, kulttuurisiin tavoitteisiin ja kehitettävä näiden puitteissa ekonomiset ratkaisut. Taloudellisuuden käsite on siten sidottava oikeaan aikayhteyteen, nähtävä kehittämisen linjat ohjapäiväkohtaisen tilanteen.” [Helin et al. 1982, 6.]

RAKENTAMISTAPAOHJEET

Tavoiteltava ympäristön luonne

Saksalainen modernismin edelläkävijä Adolf Loos arvosti vanhaa rakennusperinnettä. Hän kehotti kuitenkin välttämään pittoreskiuden tavoittelua, koska vanhoissaan rakennuksissa sitä ei oltu tavoiteltu, sen sijaan se oli saavutettu autenttisuuden kautta. Loosin mukaan vanha rakennusperinne sisälsi paljon viisautta, mutta sen muuttaminen saattoi tulla kysymykseen siltä osin, kun muutos toi siihen parannusta³⁶.

Vaihtelevuus, yksityiskohtien rikkaus ja yllätyksellisyys tekevät ympäristöstä kokijan kannalta miellyttävän. Ympäristöä koetaan ennen kaikkea erilaisten näkymien kautta kaupunkitilassa, minkä takia niiden tulisi olla esteettisen suunnittelun lähtökohtana.

Asemakaavan suunnittelijalla tulee lähtökohtaisesti olla esteettinen näkemys suunnittelukohteestaan. Se voi perustua esimerkiksi funktionalistiseen säännönmukaisuuteen, mutta myös monivivahteisen, eräänlaisen pittoreskin ympäristön tavoittelu voi olla perusteltua. Ensin mainittu tapa on yksinkertaisempi ja modernin tehokkuusajattelun mukainen. Jälkimmäistä ei kaavoittaja voi määritellä kovinkaan täsmällisesti, lukuunottamatta historiallisia ympäristöjä, joissa pittoreskit ainekset ovat ikään kuin valmiina. Silloinkin vaikutelmaa voi pyrkiä tehostamaan ainoastaan abstraktilla tasolla, myöntämällä rakentajille suurempia vapauksia toteuttaa perustellus-

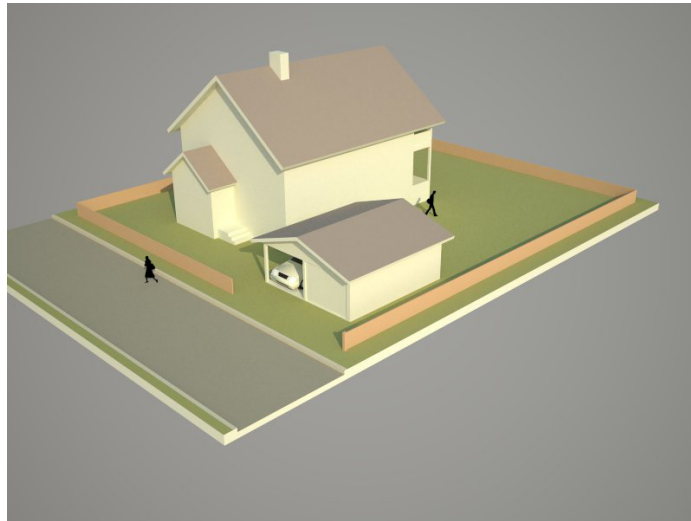
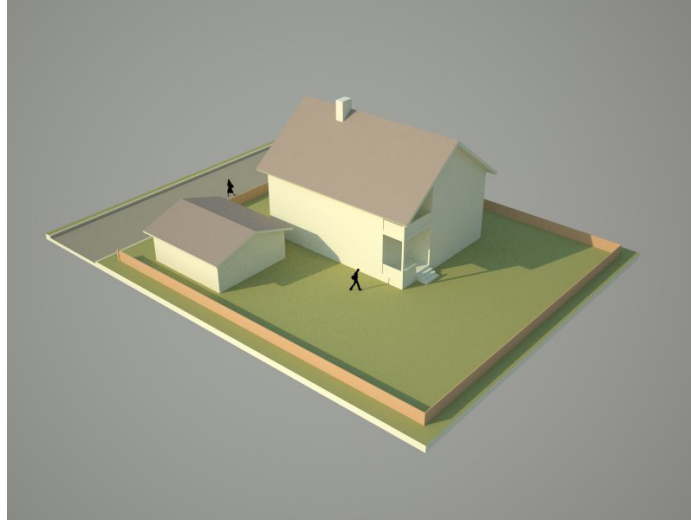
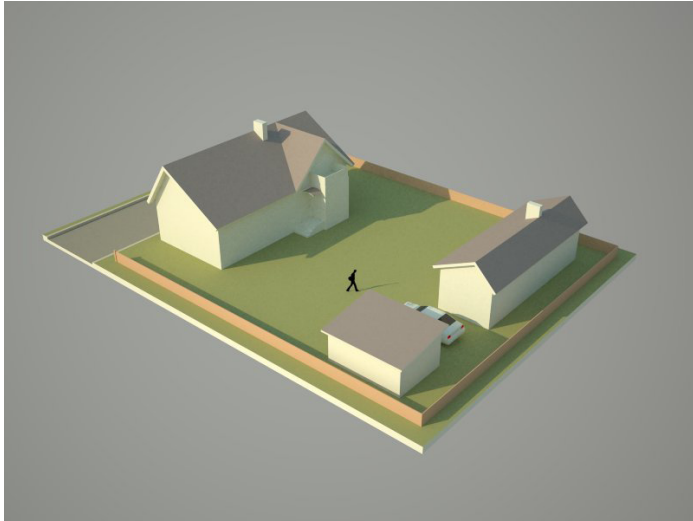

Sisäänkäynnin voi merkitä myös perinteisellä teräskatoksella. AK.

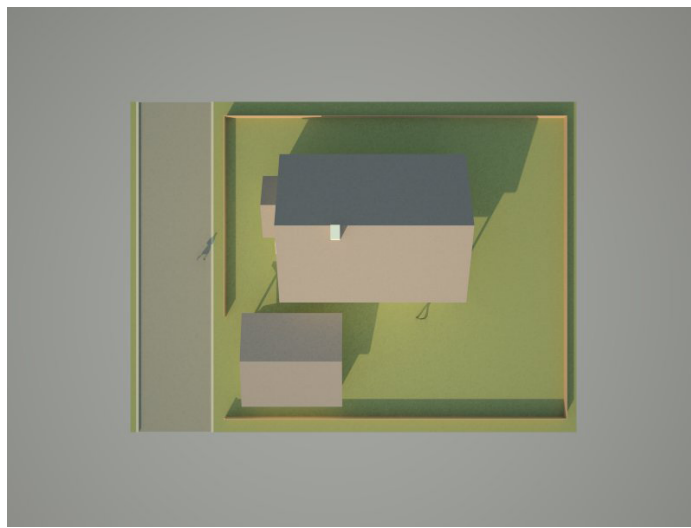
ti näkemyksiään koskien rakennusten muotoa, julkisivu- ja tonttisommittelua. Toisaalta käytössä tulee olla keinot ylilyöntien estämiseksi. Tämä edellyttäisi suurta harkintakykyä rakennusvalvontaviranomaiselta, jonka tulisi pystyä perustelemaan kantansa myös kaupunkikuvallisin argumentein, eikä ainoastaan kaavamääräyksiin vedoten.

Tykin rakentamistoimintaa tulisi ohjata niin, että kaupunkikuvan vaihtelevuus ja sattumanvaraisuus säilyy. Yhdenmukaiseen rakennustapaan perustuva aluesuunnitelma ei ole mielekäs alueilla, joilla on runsaasti vanhaa ja monimuotoista rakennuskantaa. Rakennusten korvautuminen uusilla vie vuosikymmeniä, eikä suunnitelma välttämättä koskaan toteudu luonteensa mukai-

³⁶ Loos 2000, 130 (Koponen 2006, 44.).

Havainnekuvasarjat erilaisista rakennusten tonttisijoittelutavoista. Vasemmalla perinteistä tapaa mukaileva ja oikealla nykyistä uudisrakentamista kuvaava malli. Molemmissa malleissa kerrosalat ovat suurin piirtein samat. Kun rakennukset sijoitetaan tontin reunoille, niiden väliin jäävä piha on sekä suojaisa, että aktiivinen, eikä "kuolleita" pihavyöhykkeitä juuri muodostu. Jos pihalla ei ole intiimiä ulkotilaa, sitä pyritään luomaan rakennusmassaa kasvattavilla terassi- ja parvekeratkaisuilla.

Vasemmalla: Tiilijäljitelmäpeltikatto ei onnistu jäljittelyssään ja detaljit jäävät viimeistelemättömän näköisiksi. AK.

Oikealla: Ikkunalasin pinnassa olevat valepuitteet edustavat epäautenttista rakentamistapaa. Katse hakeutuu koristeellisiin yksityiskohtiin, jotka oitis paljastuvatkin jäljitelmiksi. AK.

senä. Tämä tekee toisaalta rakentamisen ohjaamisesta vaikeampaa. Jokainen täydennysrakennus muokkaa osaltaan sitä ympäristöä, joka tulevia täydennysrakennuksia suunniteltaessa on otettava huomioon. Tästä seuraa, että jokaista rakennuspaikkaa koskevat ehdot olisi aina määriteltävä erikseen. Koko aluetta koskeva ohjeistus tulisi silloin pitää periaatteellisella tasolla.

Pienimittakaavaisen massoittelemisen säilyminen on ensiarvoisen tärkeää Tykille luonteenomaisten yleisnäkökymien säilyttämiseksi. Lähtökohtaisesti tulisi pyrkiä siihen, että tontilla olevat rakennukset jäävät osaksi uutta rakennuskokonaisuutta. Tapauksesta riippuen ja rakennusoikeuden niin salliessa, rakennettua tonttia voidaan täydentää runsaastikin. Alueen kaupunkikuvasta tulee voida vuosienkin päästä lukea, että kyseessä ei ole hienostoalue, vaan tiivis ja pienimittakaavainen työväen esikaupunkikylä, vaikka väestö olisikin keskiluokkaistunut.

Eräs nykyajan piirteistä on se, että uudet rakentamisratkaisut tulevat globaalisti saataville lähes välittömästi. Tällä on luonnollisesti negatiivinen vaikutus paikallisperinteen säilymiseen. Paikallisuuden käsitettä laajennetaan uusien mallien sovittamiseksi siihen. Esimerkiksi Suomessa valmispientaloja saatetaan markkinoida “perinteisinä pohjoismaisina” ratkaisuina, vaikka yksin Suomessa – Pohjoismaista puhumattakaan – esiintyy paljon toisistaan poikkeavia rakentamiskulttuureja.

Moderni rakennustyyli koki pientalorakentamisessa eräänlaisen murroksen 1980-luvun alussa. Tuolloin tyyppillinen pientalomalli oli matala, loivakattoinen, suurin ikkunoin varustettu, yleensä tiilirunkoinen talo. Kaipuu vanhaan aikaan synnytti uusvanhaksi kutsutun rakennustyylin. Runsas julkisivukoristelu oli valmistaloyhtiöiden valtti, koska se edisti mielikuvamarkkinoinnilla tapahtuvaa talojen myyntiä. Ostajien huomio ohjautui pois siitä tosiasista, että talojen rakennussuunnittelu perustui yleensä samaan, universaalina pidettyyn pohjaratkaisuun, joiden mahdollisuudet mukautua erilaisiin rakennettuihin ympäristöihin olivat varsin heikot. Uusvanha rakentaminen jatkuu osin samoista syistä edelleen. Tällaiset talomallit esitetään yleensä erityisesti vanhoihin ympäristöihin sopivina ratkaisuina. Koristeaiheita ammennetaan yleensä jugendista, uusklassismista tai kansanperinteestä. Näitä aiheita saatetaan yhdistellä satumanvaraisesti toisiinsa ja nykyaikaiseen massoittelemiseen ja tonttisommitteluun. Lopputulos saattaa olla ristiriitainen ja hämmentävä.

Kiveykset ja muut päällysteet

Tykin kadut pysyivät päällystämättöminä aina 1990-luvun alkuun, jolloin asukkaiden keskuudesta nousi vaatimuksia kestopäällysteen saamiseksi Tykin kaduille. Erilaisia vaihtoehtoja arvioitiin, minkä seurauksena oli pitkittäislinjojen – Kangaskadun, Tykinkadun ja Reijolankadun – sekä joidenkin poikittaiskatujen päällystäminen asfaltilla. Ratkaisu oli kompromissi, sillä jotkut asukkaista olisivat halunneet katujen pysyvän päällystämättöminä. Korkeat reunakiveykset rajaavat asfaltoituja katuja hyvin voimakkaasti, jättäen katureunan ja julkisivulinjan väliin selkeän penkeremäisen vyöhykkeen. Tämä poikkeaa kadun alkuperäisestä ilmeestä, joka oli epäsäännöllisten julkisivurivien rajaama ja katutila ulottui aidosti julkisivusta julkisivuun (kuva).

Rakennusmassat ja niiden jäsentely

Uudisrakennusten yleinen ongelma on liiallinen massiivisuus. Aiemmin esimerkiksi sauna sijaitsi – lähinnä tulipalovaaran vuoksi – erillisessä piharakennuksessa. Nykyaikanakin tämä on perusteltua, vaikka rakenteellinen palosuojaus onkin edistyneempää. Koska saunan käyttö ei ole jatkuvaluonteista, se on järkevää pitää kylmänä silloin, kun se ei ole käytössä. Piharakennukseen voidaan sijoittaa myös muunlaisia tiloja, jotka eivät ole jatkuvassa käytössä ja jotka voidaan lämmittää tarvittaessa – esimerkiksi vierasmajoitustiloja.

Rakennukset suhtautuvat toisiinsa käyttötarkoitustensa mukaan. Tämän hierarkian, jossa varsinainen asuinrakennus sijoittuu ylimmäksi, tulisi näkyä myös niiden ulkoarkkitehtuurissa. Asteikolla asuinrakennusten jälkeen

tulevat erilliset talourakennukset ja alimpana katokset ja muut suojarakennelmat. Ulkoasua määrittäviä tekijöitä ovat massoittelemisen ja muodon lisäksi esimerkiksi materiaalivalinnat, julkisivusommitelu ja -värytys. (taulukko)

Rakennusmassat tulisi sijoittaa mahdollisimman lähelle tontin reunoja. Näin ne rajaavat keskelle yhtenäisen pihalueen ja tontin pinta-ala saadaan tehokkaaseen käyttöön. Tontin keskellä olevan talon ympärille muodostuu helposti ”kuolleita” pihavyöhykkeitä.

Pihan merkityksen kasvettua oleskelutilana, suosituiksi ovat tulleet myös erilaiset grillikatokset ja huvimajat. Useat näistä ovat varsin koristeellisia ja muodostavat jyrkän vastakohtan vallitsevalle, pääpiirteissään melko koruttomalle arkkitehtuurille. Pelkästään katoksissa yleisesti esiintyvä kuusikulmainen pohjamuoto on ympäristön vallitseviin piirteisiin ja katoksen omaan luonteeseen nähden liian poikkeava. Grillikatosten tulisi olla pohjakaavaltaan nelikulmaisia ja kattomuodoltaan

Pienen ja epäkäytännöllisen muotoisen tontin tehokasta käyttöä Kangaskadulla. Autolle ja jalankululle on abtaudesta huolimatta omat reittinsä talon eri puolilta pihalle. AK.

Tyylikäs esimerkki hyvin pidetystä 1900-luvun alun talosta. Julkisivu ja aita voisivat tosin tässäkin muodostaa yhtenäisen linjan. AK.

pulpettikattoisia pyramidikaton sijaan. Vaihtoehtoisesti katos voidaan yhdistää suurempaan piharakennukseen.

Autotallien, -katosten ja niiden yhdistelmien koko on kasvanut ajan mittaan. Nykyisin on yhä tavallisempaa omistaa kaksi autoa aikaisemman yhden sijaan. Kahdelle autolle tarkoitettu erillinen suojarakennus vaikuttaa kaupunkikuvaan merkittävästi. Tiiviisti rakennetulla pientaloalueella autojen säilytyspaikkojen suunnittelu ja sijoittaminen on tärkeässä osassa, mikäli ympäristön viihtyisyys halutaan säilyttää. Viihtyisyys laskee, jos talojen edustat ovat täynnä autoja. Lähelle katua, päärakennuksen eteen sijoitettuna autotalli saattaa leveine ovineen olla katukuvassa hallitsevampi kuin itse päärakennus. Toisinaan ensisijainen kulkureitti talon pääove-

le tapahtuu jopa kulkemalla autokatosrakennelman läpi. Tiivistyvillä pientaloalueilla katsotaan riittäväksi yksi katettu ja yksi kattamaton autopaikka asuntoa kohti³⁷.

Julkisivun osat ja niiden jäsentely

Rakennuksen lattiataso tulisi sijoittaa riittävän korkealle ympäröivän maanpinnan – erityisesti kadun – tasosta. Näin vältetään siltä, että kadulla liikkuvat ihmiset näkevät ikkunoista suoraan sisään, vaikka rakennus olisi kiinni katulinjassa. Pihan puolella maanpintaa voidaan tarvittaessa korottaa, mutta koko pihan tasoittamista samaan korkeusasemaan tulee välttää. Normaalisti seinän ulkoverhous ulottuu lattiataason alapuolelle vain alapohjan paksuuden verran. Kivijalka on voinut olla jopa ulkoneva seinäpinnan suhteen sen sijaan, että se jäisi verhouksmateriaalin alle.

Mikäli rakennuksen julkisivusommitelussa käytetään jäsenteleviä osia, listoja tms., niistä tulisi mahdollisuuksien mukaan olla pääteltävissä, millaisia tiloja rakennuksen sisällä on. Tämä ei tarkoita, että ulkoarkkitehtuuri muilta osiltaan määräytyisi sisätilojen ehdoilla, kuten funktionalismissa. Kuten edellä on mainittu, rakennettua ympäristöä täydennettäessä ympäristön vaikutus uudisrakennuksen muotoon on suurempi. Huonejakoa voi ilmentää julkisivussa esimerkiksi kantavien väliseinien paikkoja merkitsevilla pystylistoilla.

37 RT-ohjetiedosto 99-10886: Pientaloalueen täydennysrakentaminen, 12.

*Alkuperäisen asunsa hyvin säilyttänyt
1930-luvun talo Mäntykadulla. AK.*

Taloussrakennukset jäsentävät kortteleita pihatiloiksi ja tuovat ympäristöön mittakaavallista vaihtelua. AK.

Kuistit ja sisäänkäynnit

Merkittävin yksittäinen yksityiskohta rakennuksen ulkoasussa on kulkuaukko sisään ja ulos rakennuksesta. Erilaisten oveneteisrakennelmien, kuistien ja katosten alkuperäinen merkitys on sisäänkäynnin suojaaminen sääolosuhteilta, mutta lisäksi ne ovat arkkitehtonisia merkkejä, jotka ohjaavat tulijan sisäänkäynnille. Sisäänkäynntejä voi olla useampi kuin yksi, mutta yleensä vain yksi niistä on ensisijainen ja hierarkiassa muita ylempänä.

Oli kuisti sitten avonainen tai umpinainen, se on eräänlainen välitila sisä- ja ulkopuolen, yksityisen ja julkisen

(puoliyksityisen) tilan välillä. Periaate on, että taloon saapuva vieras tulee kuistiin, jossa hän voi säältä suojassa odotella talonväkeä ovelle. Tästä käytännöstä on kylläkin monessa umpikuistillisessä talossa luovuttu.

Umpinainen, päämassasta ulkoneva, lämmittämätön sisäänkäyntikuisti on hyvin yleinen vanhoissa asuintaloissa. Perinteisesti sisäänkäyntikuistit ja muut mahdolliset ulokkeelliset rakennusosat sijaitsevat kohteesta riippuen pihan puolella tai katuun nähden rakennuksen sivulla, mutta harvoin suoraan kadulle päin. Julkisesta tilasta yksityiseen tilaan siirtyminen on luontevampaa, jos välissä on eritasoisia siirtymävyöhykkeitä:

julkinen (katu) → puolijulkinen (piha) → puoliyksityinen (kuisti) → yksityinen (asunto)

Kadun puolelle sijoitettu sisäänkäynti vaatii näin ollen edustalleen esi- tai etupihan vielä kuistin tai katoksen vaatiman tilan lisäksi, mikä puolestaan pakottaa julkisivun kauemmaksi kadun reunasta. Uudemmissa taloissa, joissa pääsisäänkäynti on kadun puolella, umpikuistit ovat harvinaisia.

Perinteinen kuisti on yleensä lämmittämätön, mutta lämmöneristetty. Se toimittaa tuulikaapin virkaa ja voi toimia säilytystilana. Lisäksi kuistin massa merkitsee pääsisäänkäynnin sijainnin pelkkää ovea tai katosta paremmin. Se toistaa päämassan muotokieltä pienemmässä mittakaavassa, tuoden sen lähemmäksi ihmisen mittakaavaa. Kuisti on yleensä rakennuksen harjan suuntaisella seinällä. Päämassa jää selkeästi hahmotettavaksi,

jos kuistin katto ei riko sen räystäslinjaa. Vastaavasti kuistin räystäslinja, harjalinja tai molemmat voivat olla pääkaton vastaavien osien tasalla. Kuistin katto voi olla harjakatto tai pulpettikatto, jälkimmäisessä tapauksessa erillinen lape tai pääkaton lappeen suuntainen tai sitä hieman loivempi jatke. Vaihtoehtoisesti pihanpuoleinen ulokkeellinen poikkipääty toimii alaosaltaan sisäänkäyntikuistina, jolloin poikkipäädyn räystäskorkeus on sama kuin muuallakin ja yläosassa on lämmintä asuintilaa tai kylmää ullakkotilaa.

Pääsisäänkäynneissä kylmä tai puolilämmin umpikuisti on edelleen suositeltava ratkaisu. Muissa sisäänkäynneissä voidaan tarvittaessa käyttää pienempää tuulikaappi- tai parioviratkaisua. Jos talossa on kuistin lisäksi muita ulko-ovia, ne voidaan funktionaalisen “arvonsa” mukaan varustaa kevytrakenteisin, seinään tuetuin metallikatoksin.

Ikkunat

Jos julkisivu on rakennuksen kasvot, ikkunat ovat sen silmät. Ikkunat tekevät julkisivun eläväksi materiaalikont-rastilla ja muuta julkisivupintaa yksityiskohtaisemmalla detaljoinnillaan ja niiden vaikutus talon ilmeeseen on hyvin merkittävä; tämän vuoksi ikkunatyypin valinnassa tulee olla erityisen tarkka.

Katsojan huomio kiinnittyy ikkunoihin hyvin helposti; niiden kautta näkyvästä valosta ihminen on tottunut lukemaan, että asukkaat ovat kotona. Ikkunaton asuintalon seinä herättää kummastusta.

Vanhoissa puuikkunoissa ulkopuitteet ovat yleensä ulos- ja sisäpuitteet sisäänaukeavia. Tällainen rakenne on kestävämpi ja karmia paremmin kosteudelta suojaava kuin kokonaan sisäänaukeavissa ikkunoissa. Sen lisäksi ulosaukeava ikkuna asettuu paremmin muun julkisivupinnan tasoon, mitä piirrettä uudemmissa ikkunoissa tapaa erittäin harvoin, jos koskaan. Vanhan talon ulkoseinien ulkopuolelle tehtävä lisäeristys aiheuttaa usein alkuperäisten ulospäin aukeavienkin ikkunoiden jäämisen syvennykseen, entisen julkisivupinnan tasolle. Tämä muuttaa talon ilmettä ratkaisevasti. Seinäpinnan tasossa olevien ikkunoiden valonsaantikapasiteettikin on suurempi kuin syvennyksessä olevien.

Ikkunaruutujen koko on määräytynyt eri aikoina saatavilla olevien lasiruutujen koon mukaan. Nykyisin on mahdollista valmistaa useiden neliömetrien kokoisia yksittäisiä ikkunaruutuja, joten valmistustekniikan rajallisuutta ei voida enää pitää niiden kokoa määrävänä tekijänä. Sen sijaan sellaiseksi tulee ottaa alueella vallitsevat perinteiset julkisivujen aukotukseen liittyvät mitoitus- ja jäsentelyperiaatteet. Ikkunoiden korkeus on vanhoissa rakennuksissa lähes aina suurempi kuin niiden leveys. Pystysuoraa vaikutelmaa on usein vielä korostettu erivahvaisilla vuorilaudoilla. Lisäksi ikkunan ympärille jää seinäpintaa myös räystään alapuolella, paitsi eräissä kattolyhtyratkaisuissa.

Kattomuoto ja katon suhde julkisivuun

Kattomuodolla voidaan merkittävästi vaikuttaa rakennuksen massiivisuuteen. Tykin pääasiassa satulakattoissa rakennuksissa hyvin yleisiä ovat erilaiset poikkipäätyratkaisut. Poikkipääty tai poikittainen runko-osa tuo

Yksilöllisten erikoisratkaisujen syntymistä täytyy hillitä, tai ne muodostuvat normiksi, mikä puolestaan ruokkii yhä uusia erottautumispyrkimyksiä. AK.

yksinkertaiseen lapekattoon kiinnostavaa vaihtelevuutta ja lisää yläkerroksen huonetilaksi luettavaa kerrosalaa. Jos vastaavan kokoinen laajennus tehtäisiin runkosyvyyttä ja pääkattoa levittämällä, vaikutus rakennuksen massiivisuuteen olisi huomattava. Suoriin lappeisiin voidaan tehdä pulpettikattoisia kattolyhtyjä tai koko pääkaton leikkaavia korotuksia, joiden etuseinä yhtyy julkisivuun.

Mansardikattoisia taloja on Tykissä muutamia, joista valtaosa on rakennettu 1920-luvulla ja yksi 2000-luvulla. Kattotyyppi tuli suhteellisen yleiseksi 1920-luvun asuntopulan aikana, mutta Lappeenrannan keskustasta mansardikatot ovat kadonneet tyystin, kuten lähes kaikki puutalotkin. Mansardikatto on arkkitehtonisesti hyvin tunnistettava kattomuoto ja siihen sisältyy hyvin voimakkaita miellelyhtymiä historiallisiin tyyliin, joten nykyaikaisessa rakennuksessa se aiheuttaa helposti historisoivan vaikutelman.

Päätykolmion koko ja muoto vaikuttaa suuresti siihen, kuinka massiiviselta rakennus näyttää. Massiivisimmillaan se on silloin, kun rakennuksessa on yksinkertainen satulakatto ja suuri runkosyvyys. Matalat, yksikerrokset rakennukset loivine harjakattoineen edustavat uutta kerrostumaa ja erottuvat selvästi vanhasta ympäristöstä. Mataluutta usein vielä korostetaan pitkällä räystäällä. Erityisesti tämä mittasuhte-ero korostuu autotalleissa, joiden runkosyvyydet ovat usein hyvin suuria kattokulmaan nähden. Siksi tulisi suosia pulpettikattoista autosuojamallia. Pulpettikatto on myös muodoltaan yksinkertaisempi harjakattoon nähden, mikä tukee hierarkiaperiaatetta.

Julkisivun ja katon materiaalit ja väritys

Rakennusten hierarkkinen järjestys näkyy myös julkisivuvärityksissä. Listoitukset sekä ikkunoiden ja ovien vuorilaudat maalattiin päärakennuksissa tavallisesti seinäpintojen väristä poikkeavalla värillä. Näiden lisäksi saattoi ovilla, ikkunakarmeilla ja -puitteilla ja mahdollisilla koristeaiheilla olla omat värisävynsä.

Julkisivupinnan materiaalia tai tekstuuria ei yleensä voida sitoa mihinkään erityiseen tyyliin, joten se ei myöskään tyyllisesti vanhene samaan tapaan kuin koristeaiheet. Huolellisesti tehty, höylätty peiterimalaudoitus pyöristetyin peiterimoin voi olla aivan yhtä kaunis modernin, kuin vaikkapa 80 vuotta vanhan rakennuksen julkisivussa ilman, että historisoivaa vaikutelmaa syntyy. Julkisivujen tyyppilliset värisävyt ovat vaihdelleet aikojen mittaan. 1900-luvun alkuvuosina oli tavallista, että asuintalot maalattiin perinteisillä keittomaaleilla, puna- ja keltamullan sävyillä, talousrakennusten jäädessä maalaamattomiksi. Sitten, öljymaalien yleistyttyä vakiintuivat vaaleat ja valkoisella taitetut sävyt kuitenkin Tykissä vallitseviksi. Keittomaaleja siirryttiin käyttämään sekundäärisissä rakennuksissa. Jos talousrakennukset maalattiin öljymaalilla, käytettiin yleensä niukempaa, jopa yksiväristä väriskaalaa ja tummempia sävyjä kuin päärakennuksissa.

Viime vuosikymmenien uusvanhoja aiheita viljelevässä tyyllissä julkisivujen pääväreinä suosittuja ovat erilaiset valkoisella taitetut sävyt, kun nurkka- ja koristeliat ovat lähes poikkeuksetta valkoisia. Ulkorakennukset, jopa jätekatokset, on maalattu ja koristeltu yleensä sa-

man teeman mukaan kuin päärakennus. Päärakennuksen, ulkorakennusten ja aidan maalaaminen yhtenäisen väriteeman mukaisesti on toki loogista; se antaa selkeän käsityksen yksittäisestä tonttikokonaisuudesta. Se ei kuitenkaan ole alkuperäinen tapa ja alueen visuaalinen diversiteetti saattaa kärsiä tästä; yhtenäinen väritys sitoo päärakennuksen, aidan ja mahdolliset muut rakennukset yhteen, saaden ne erottumaan ryhmänä. Tämä tietysti korostuu sen mukaan, mitä suurempi massa on kyseessä tai mitä enemmän käytetty väritys erottuu ympäristön tyyppillisistä väreistä.

Kone- tai käsinsaumattu, maalattu peltikate on Tykissä ylivoimaisesti yleisimmin käytetty katemateriaali. Sitä tulee käyttää, jos rakennuksen katemateriaaliksi valitaan pelti, sen sijaan, että käytettäisiin muotolevy- tai tiilijäljitelmäkatteita. Käytetty pelti on yleensä galvanoitua teräspeltiä ja yleisimmät värit vihreä, punainen, ruskea ja musta. Kuperipeltiä ei tule käyttää, koska sitä ei ole tapana maalata ja näkyvästi arvokkaiden materiaalien käyttö ei ole alueen perinteisiin sopivaa. Saumattuun peltikattoon sopiva vedenohjausjärjestelmä on lappeen alaosassa oleva ns. jalkaränni, joka riittävän vahvasti kiinnitettynä toimittaa myös lumiesteen virkaa.

Muut kysymykseen tulevat katevaihtoehdot ovat tiilikate ja kolmiorimahuopakate, joista jälkimmäinen on suositeltavampi. Palahuopa on perinteiselle rakentamistavalle vieras materiaali. Savikattotiilet luokiteltiin vielä sodan jälkeenkin ylellisyystavaraksi, joihin harvalla oli varaa. Betonitiiliä käytettiin jälleenrakennuskaudella jonkin verran, mutta ne eivät juuri päässeet yleistymään.

Talouksrakennukset katettiin tavallisesti huopakatteella tai myöhemmin matalaprofilisella aaltopellillä.

Pihojen ja rakennusten valaistus

Rakennuksen pääsisäänkäynti tavallisesti valaistaan yk-

Jalkaränni on perinteinen peltikaton sadevedenohjain, joka toimii myös lumiasteena. AK.

sinkertaisella lamppuvalaisimella. Sen lisäksi voidaan valaista mahdollisia muita sisäänkäyntejä niiden käytötarkoituksesta riippuen, mutta se ei ole välttämätöntä. Rakennuksen julkisivujen tai sellaisten tontinosien, jotka eivät liity ensisijaiseen kulkureittiin kadulta pääovelle, valaisua tulee välttää. Julkisivuvalaistukseksi voidaan lukea myös erilaisten katettujen terassien ja suurten parvekkeiden sisäpuolella olevat valot. Tontin sisään-tulovalaistukseksi riittää usein talon numeron osoittava merkkivalo.

Tykin kadut ovat nykyisellään hyvin valaistut ja katulyh-

dyt valaisevat tyydyttävästi myös suuren osan rakennuksista ja pihoista. Erityistä tarvetta muille valoille ei juuri ole.

Pihatilan rajaaminen

Erottamalla pihatilan ja katutilan toisistaan, ihmiset voivat suojautua julkiselta ja sosiaaliselta valvonnalta, toisaalta katutilassa liikkujien ei tarvitse häiriintyä pihoilla tapahtuvasta toiminnasta³⁸.

Jykevärakenteisia parvekkeita, katoksia, terasseja ja muita ulkotilaksi luettavia rakennusosia on nuorimmissa kerrostumissa enemmän kuin aikaisempien kerrostumien taloissa. Niitä tarvitaan, jos pihalle ei muodostu riittävästi muilla keinoin rajattua intiimiä ulkotilaa. Siinä missä perinteisten talojen muodostama vaihtelu tulee selvärajaisista ja pienimittakaavaisista, mutta lukumäärältään runsaammista volyymeista, erilaiset sisäänvedetyt tai ulkonevat oleskeluterassit ja katokset antavat uusien talojen kompleksisen ulkomuodon. Kaupunkikuvan yhtenäisyyden tähden tämän suhteen tulisi pyrkiä pitämään perinteisessä tavassa.

Tykissä pihoja reunustavat aidat ovat perinteisesti peittävällä värillä maalattuja säle- tai pystyrima-aitoja, jotka ovat vanhoissa kohteissa rakenteeltaan yksinkertaisia ja väritykseltään hierarkiaperiaatteen mukaisesti usein tummasävyisempiä kuin tontin rakennukset. Aita ei

³⁸ Balgård 1982, 70. Balgårdin mukaan tässä suhteessa on tapahtunut muutos. Tilan rajaamisen kaksisuuntainen luonne on kuitenkin edelleen olemassa, vaikkakin ennen pihoilla tapahtuneesta elinkeinonharjoittamisesta ja/tai eläintenpidosta koituva häiriö lienee ollut suurempaa.

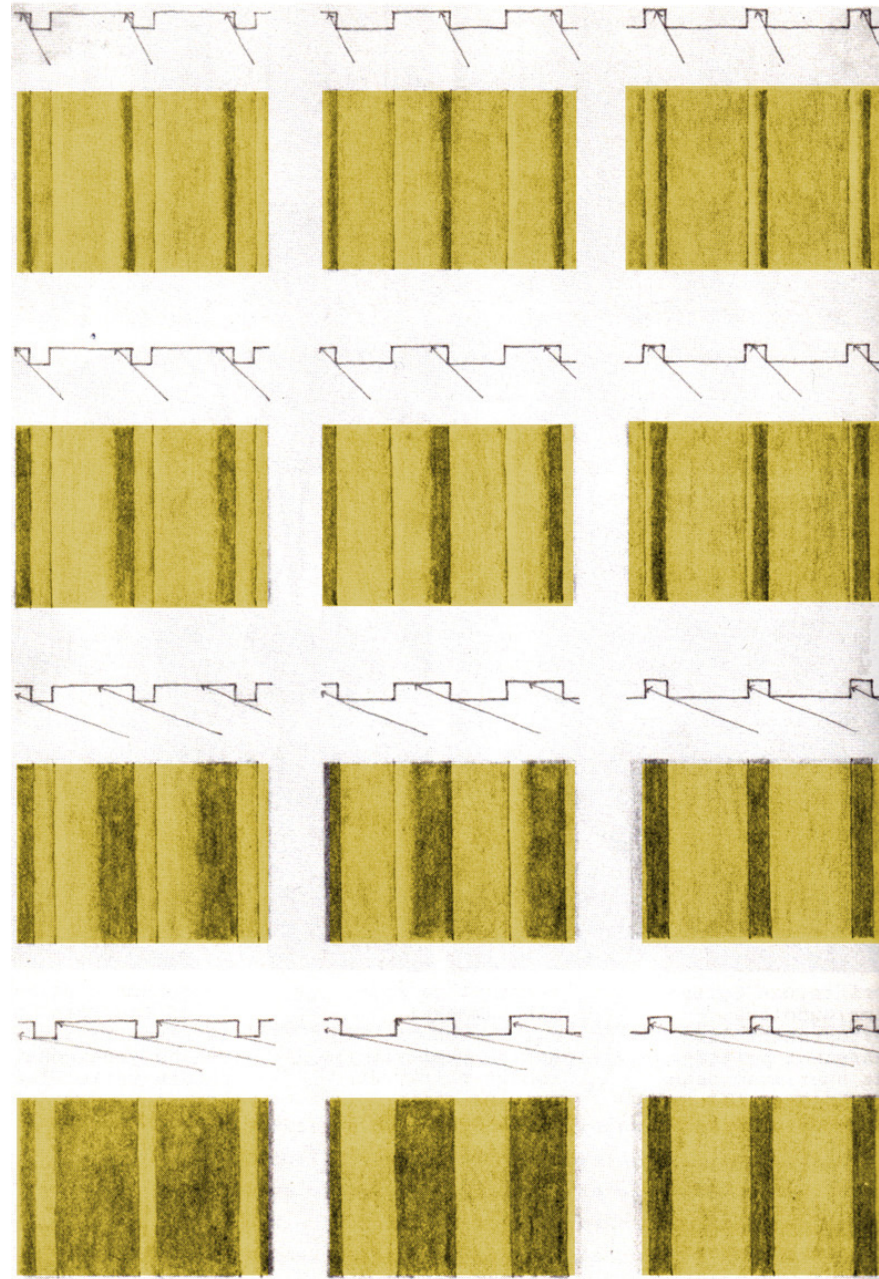
*Havainnekuva erilaisten limittyvien laudoitus-
tyyppien vaikutelman muuttumisesta auringon-
valossa. Kapeat peiterimat sallivat pidempien
varjojen lankeamisen julkisivupinnalle, jolloin
julkisivusta tulee elävämpi. (Balgård 1982, 102.)*

saa olla liian korkea; suositeltava korkeus on 70-90 cm maanpinnasta. Alueen runsas kasvillisuus pääsee näin oikeuksiinsa ja pensaita (esim. pihasyreeni) voidaan käyttää lisänäköesteenä, jos tarvetta korkeammalle näkösuojalle ilmenee. Rakennuksen rajautuessa katuun, aitalinja jatkaa julkisivulinjaa rakennuksen nurkasta, jättäen kadunpuoleisen julkisivun täydellisesti näkyviin.

Yksinkertaisimmassa muodossaan puuaita soveltuu ympäröimään kaikkien aikakausien rakennuksia. Koristeleikkaukset, vaaka- ja vinolaudoitukset tai umpiaidat eivät sovellu alueelle. Pensasaitaa ei tule istuttaa, lukuunottamatta eräitä 1950-luvun kohteita sekä korttelia 33 (Aittakadun länsipuolella), jonka 1960-luvun alun tiilitaloille orapihlaja-aita on suositeltavin aitaustapa.

Nurmikot, pihastutukset ja muut päällysteet

Perinteisiä pihakasveja 1900-luvun alkuvuosikymmenien Suomessa olivat esimerkiksi pihasyreenit. Korkeat pensaat muodostivat pihaille suojaisia paikkoja, jotka soveltuivat intiimiluonteiselle oleskelulle ja

Aita jatkaa tontin rajaamista siitä, mihin julkisivu päättyy. Värieroilla luodaan katunäkymää elävöittäviä kontrasteja. Alemman kuvan tilanteessa korkea aita muodostaa seinämäisen elementin, jota julkisivua mukaileva väritys vielä korostaa. Lisäksi aidan modernisoiva ilme on ristiriidassa päänäköalun arkkitehtuurin kanssa. AK.

Viereisellä sivulla: Tykissä tavattavia erityyppisiä kuisteja. AK.

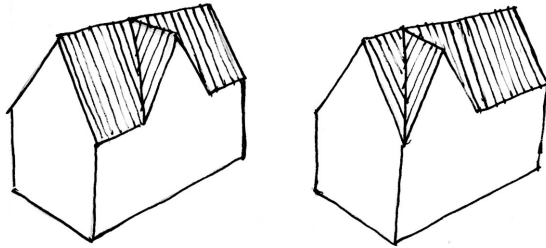

ulkoilmaruokailulle.

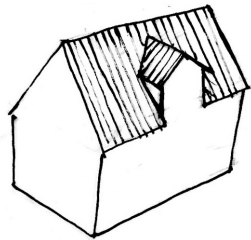
1950-luvulta alkaen pihojen kulkureittejä alettiin päällystää tyypillisesti harvaan asetelluilla, epäsäännöllisillä liuskekivipaloilla. Hoidettu nurmikko yleistyi pihan osana vasta 1960-luvulla. Nurmikon ja kulkureittien paikat suunniteltiin ja ne rajattiin selkeästi omiksi vyöhykkeikseen. Pihoja pinnoitettiin kokonaisvaltaisemminkin esimerkiksi kivituhkalla, soralla, betonilaatoilla tai jopa asfaltilla. Liian laaja pihan pinnoittaminen kivi- tai betonilaatoilla saattaa tehdä pihasta kaupunkimaisen. Asfaltti on vanhoissa ympäristöissä kyseenalainen katujenkin päällysteenä. Puutarhojen luonne muuttui elintason kohottua hyötypuutarhasta oleskelutilaksi, minkä seurauksena myös kasvillisuus alkoi painottua enemmän koriste- kuin hyötykasveihin.

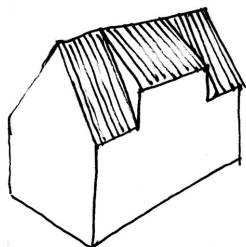
Katujulkisivujen perusmuunnokset

lyhyt kolmiomainen poikkipääty keskellä tai sivussa

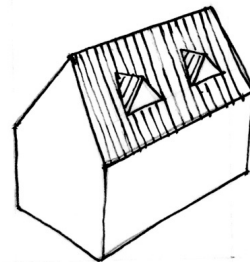
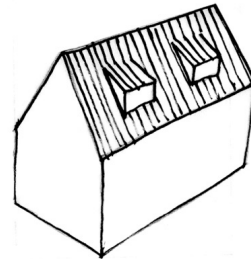
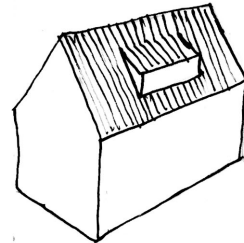

pieni sivuseinäallinen poikkipääty

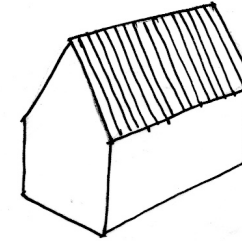

korotettu julkisivun keskiosa

Kattolyhdyt

RAKENNUKSEN MUODON VARIATIO

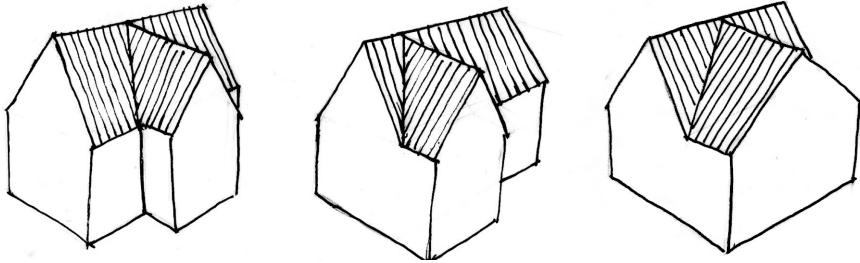

Perinteisen tykkiläisen talon perusmassa on puolitoistakerroksinen, suorarunkoinen ja satulakattoinen. Kadunpuoleinen julkisivu muodostaa yleensä ehjän ja reliefiltään suhteellisen tasaisen pinnan, joka on sommittelultaan useimmiten symmetrinen tai luonteeltaan symmetrinen. Epäsymmetrisiä varianteja esiintyy jonkin verran enemmän kauempana kadusta olevissa rakennuksissa.

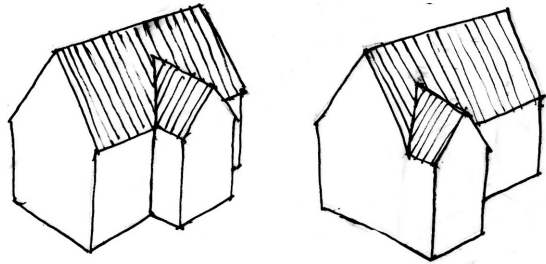
Tonttijulkisivuja leimaavat erilaiset ulostyöntyvät rakennusosat ja oveneteisrakennelmien muunnokset. Katujulkisivun päätyaihe voi toistua rakennusmassan toisella puolella, joko alkuperäisenä tai laajennusosana. Pihan puolen poikkipäätyaiheet ovat tavallisesti leveämpiä; suorakaiteenmuotoinen pohjamuoto on voitu laajentaa miltei neliömäiseksi koko alkuperäisen massan pitkän sivun levyisellä poikkipäädellä. Tykissä on myös yksi rakennus, jossa neliömäisen rakennuksen kolmella sivulla on koko julkisivun levyinen pääty (kuva)

Yhden kerroksen korkuisia kuistiulokkeita, katoksia ja altaaneja voidaan lisäksi yhdistää erilaisiin päätyaiheisiin. Kuistien kattomuodot voivat olla samaa tai eri tyyppiä kuin pääkatossa.

Korkeat poikittaislaajennukset ja kuistit

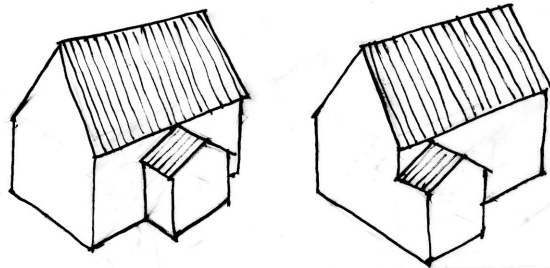

ulokkeen ja pääkaton harjalinja ja räystäslinja yhtyvät

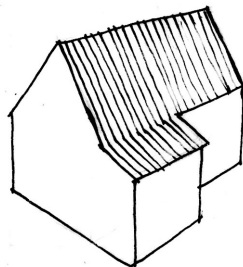

ulokkeen räystäslinja yhtyy pääkaton räystäslinjaan

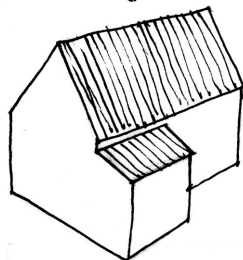
Matalat kuistit

ulokkeen harjalinja on pääkaton räystäslinjan tasalla tai sen alapuolella

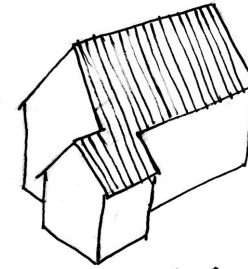
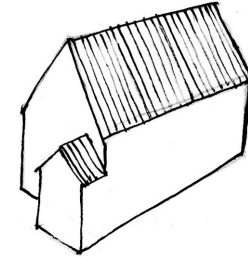

*ulokkeen katto muodostuu
pääkaton lappeen jatkeesta,
loivemmalla tai samalla
kaltevuudella*

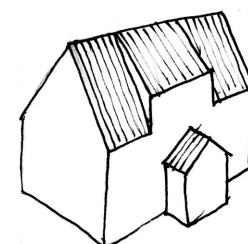
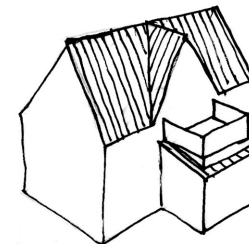

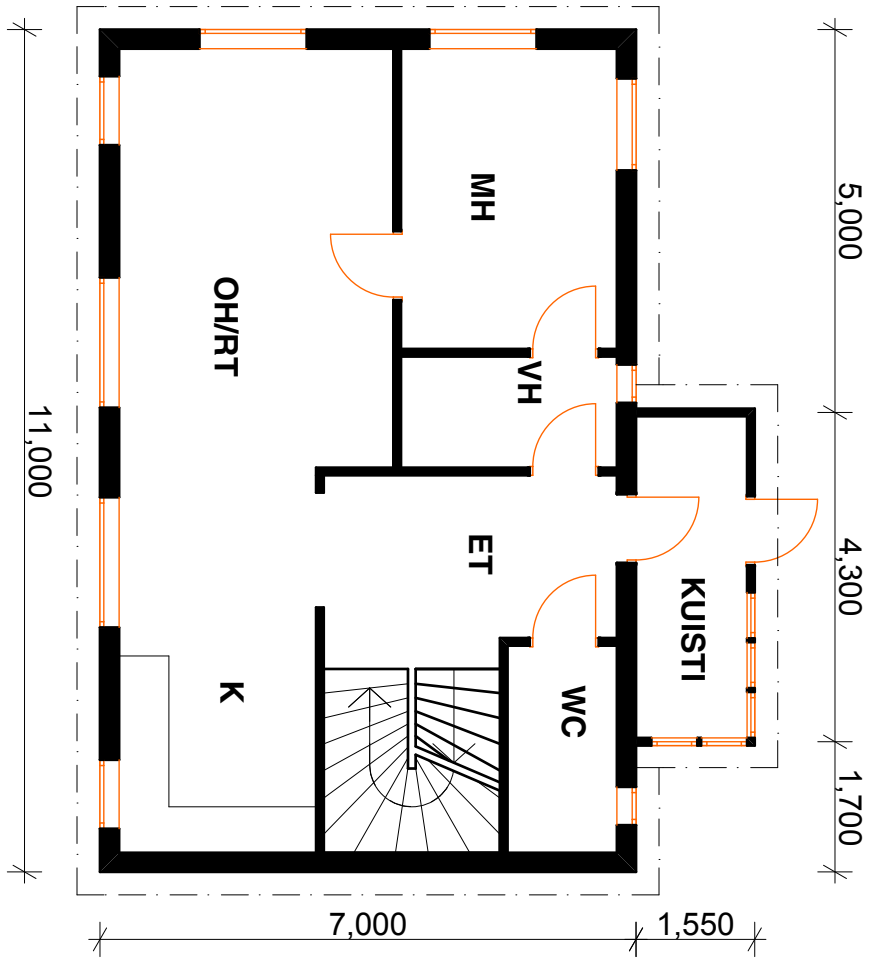
*ulokkeen katon yläreuna
on pääkaton räystäslinjan
alapuolella*

Harja- ja pulpettikattoiset päätykuistit

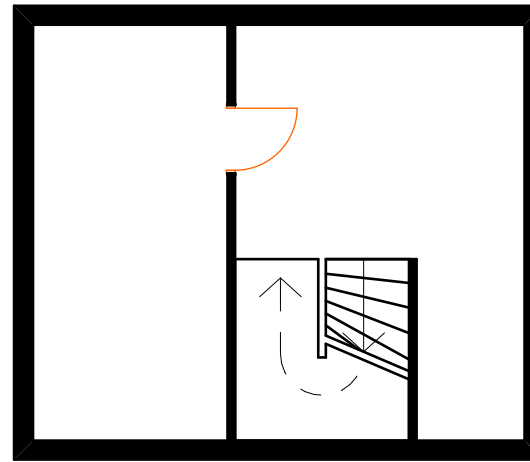

Pääty- ja ulokeaiheiden yhdistelmät

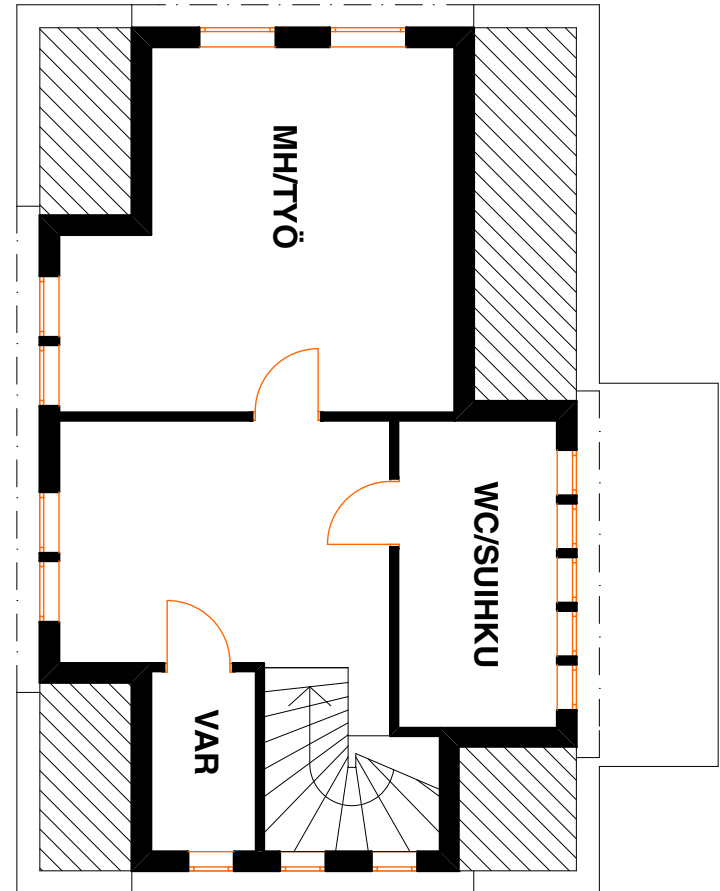

**ALAKERTA
POHJAKAAVIO 1:100**

**KELLARI
POHJAKAAVIO 1:100**

**YLÄKERTA
POHJAKAAVIO 1:100**

Moderni variantti

Oheinen kaaviomainen esitys on 1930-luvun pientalotyypistä johdettu moderni variantti, eräänlainen tyyppitalo, jossa osa rakennusoikeuteen laskettavasta pinta-alasta on osoitettu erilliseen piharakennukseen. Päärakennuksen yläkerran kerrosala on noin 3/4 ja piharakennuksen noin 2/3 päärakennuksen suurimman kerroksen kerrosalasta.

Massa- ja julkisivujäsentely perustuu vanhan rakennustyyppin periaatteeseen, jossa kadunpuoleinen julkisivu on symmetrinen ja pihan puoli epäsymmetrinen. Korotetuilla osilla saadaan yläkertaan hyödynnettävää kerrosalaa, ilman, että varsinaista räystäskorkeutta tarvitsee nostaa.

Piharakennuksen tilojen ollessa vähemmällä käytöllä, sen energiakustannuksia voidaan alentaa madaltamalla huonelämpötilaa, mikä on helpompaa kuin jos tilat olisivat päärakennuksessa.

Päärakennus:

3H + K ; 135 ka-m²

kellari ; 40 ka-m²

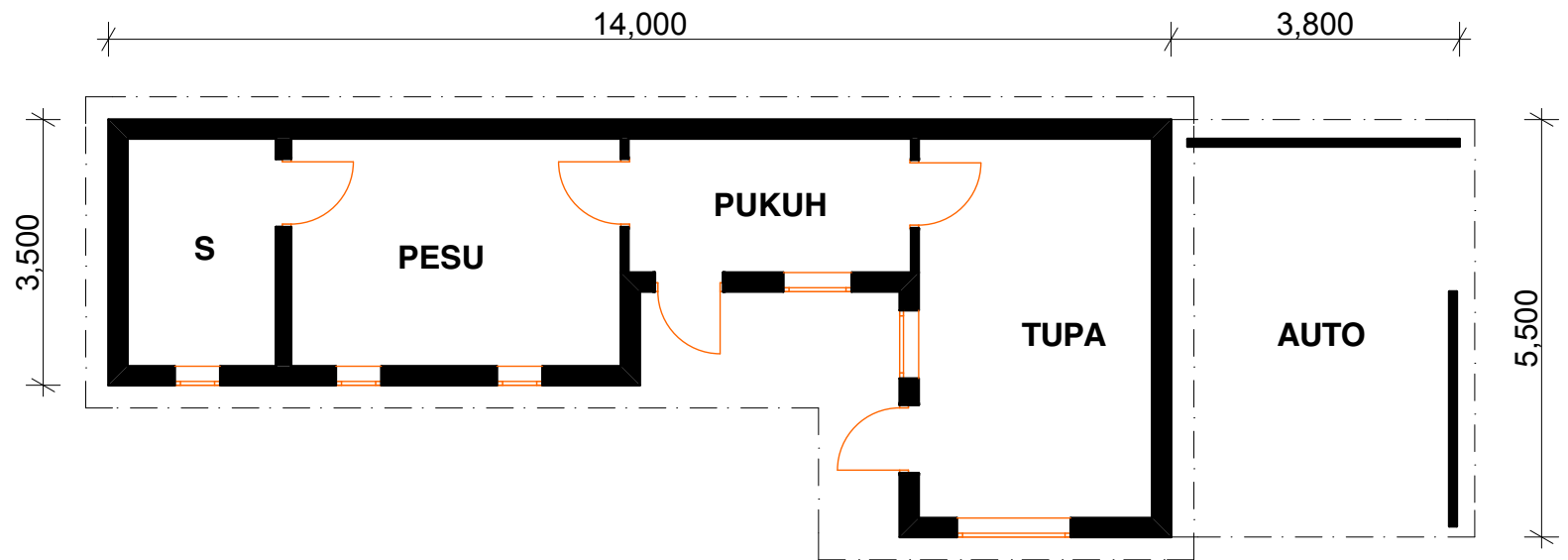
Piharakennus:

Saunaosasto ja tupa/vierashuone ;

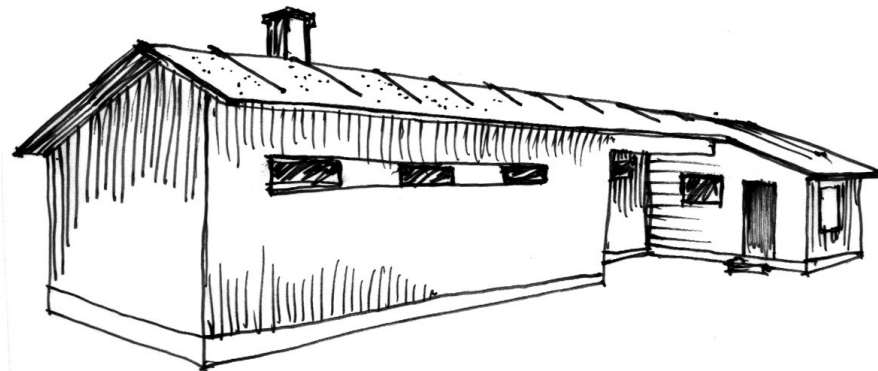
57 ka-m²

yhteensä (4H + K + S) ; 232 ka-m²

**SAUNARAKENNUS
POHJAKAAVIO 1:100**

LÄHDELUETTELO

Painetut lähteet

- ANTIKAINEN, JYRKI 1988. *Lappeenrannan väestö*. Teoksessa *Lappeenrannan kaupungin historia 1917-1966, osa I*. Gummerus, Jyväskylä.
- [BADERMANN, ELMAR] 1990. *1900-1930 -lukujen huviloiden ja omakotitalojen rakentamistapaohjeita*. Tampereen kaupungin kaavoitusvirasto, Tampere.
- BALGÅRD, STURE 1982. *Täydennysrakentaminen puukaupungissa. Ympäristön analyysimenetelmä sopeutuvan rakentamisen avuksi*. Rakentajain kustannus Oy, Helsinki. [*Nya hus i en gammal stad. Stadskaraktär och bebyggelseanpassning i bevarandeområden*. Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm 1976]
- EERIKÄINEN, ANU 2002. *Tykin tarina. Villistä työväen esikaupungista suosituksi puutaloalueeksi*. ER-paino Oy, Laukaa.
- EL HAROUNY, ELISA 2008. *Historiallinen puukaupunki suojelukohteena ja elinympäristönä, I-II*. Väitöstutkimus. Oulun yliopisto, Oulu.
- ERIKSSON, ARNOLD 1925. *Rakennusneuvonta ja -tarkastus kaupungeissa, eritoten omakotialueilla*. Alustus Suomen toisessa yleisessä asunotokongressissa 22.- 23. 5. 1925. *Arkkitehti 7-8/1925*. Suomen arkkitehtiliitto SAFA, Helsinki.
- HELIN, PEKKA; TURTIAINEN, JUKKA; VESIKANSA, MATTI 1982. *Kaupunkikuva ja rakentaminen. Kaupunkimaisten yhdyskuntien kehittämiskampanjan julkaisu 5/1982*. Valtion painatuskeskus/Kauppakirjapaino Oy, Helsinki.
- HOFFMAN, KAI 1988. *Lappeenrannan kunnallistalous ja elinkeinoelämä*. Teoksessa *Lappeenrannan kaupungin historia 1917-1966, osa I*. Gummerus, Jyväskylä.
- KAILA, PANU 1997 [2008] *Talotohtori. Rakentajan pikkujättiläinen*. WSOY, Helsinki
- KARJALAINEN, MARKKU & KOISO-KANTTILA, JOUNI (toim.) 2002. *Moderni puukaupunki. Puu ja arkkitehtuuri*. Rakennustieto Oy, Tampere.
- KIIVERI-HAKKARAINEN, KAIJA 2006. *Rakennettu Lappeenranta. Kaupunginosat*. Etelä-Karjalan museo, Lappeenranta.
- KOPONEN, OLLI-PAAVO 2006. *Täydennysrakentaminen. Arkkitehtuuri, historia ja paikan erityisyys*. Väitöstutkimus. Tampereen teknillinen yliopisto, Tampere.
- KORHONEN, TEPPO 1991. *Kuisti. Kansatieteellinen tutkimus. Kansatieteellinen arkisto 37*. Suomen muinaismuistoyhdistys, Helsinki .

- LOOS, ADOLF 2000. *Rules for Those Building in the Mountains*. 2G II/2000. [*Regeln für den, der in der Bergen baut. Jahrbuch der Schwarzwald'schen Schulanstalten*, 1913]
- MATTINEN, MAIRE 1985. *Puukaupunkien suojele. Tutkimuksia 2/1985*. Ympäristöministeriö, Kaavoitus- ja rakennusosasto, Helsinki
- MEURMAN, OTTO-IIVARI 1925. *Omakotialueitten suunnittelu ja järjestely*. Alustus Suomen toisessa yleisessä asuntokongressissa 23. 5. 1925. *Arkkitehti* 6/1925. Suomen arkkitehtiliitto SAFA, Helsinki.
- MEURMAN, OTTO-IIVARI 1947 [näköispainos 1982]. *Asemakaavaoppi*. K.J. Gummerus Osakeyhtiön kirjapaino, Jyväskylä.
- PASSINMÄKI, PEKKA 2006. *Forssan kalliomäen kehittämisohjelma*. Forssan kaupunki/Tampereen teknillinen yliopisto. Domus-Offset Oy, Tampere.
- PIETARILA, PENTTI 2004. *Rakennusten värit ja koristetyylit*. Tikkurila Paints Oy. Libris.
- RÄSÄNEN, MATTI 1989. *Lappeenrannan muuttuva miljö*. Teoksessa *Lappeenrannan kaupungin historia 1917-1966, osa II*. Gummerus, Jyväskylä.
- SEPPÄLÄ, ANNA-LEENA; TALLQVIST, TORE 1993. *Paraisten Vanha Malmi. Rakennussuojelu- ja korjausohjeisto*. Paraisten kaupunki, Parainen.
- STRANDELL, ANNA; STRANDELL, CARITA 2002. *Elinympäristön seurannan kehittäminen. Työryhmän raportti*. Suomen ympäristö 545. Ympäristöministeriö, Alueidenkäytön osasto, Helsinki.
- TALLQVIST, TORE 1982. *Gamla Stan i Ekenäs. Råd- och riktlinjer för byggnadsvård*. Ekenäs Tryckeri Ab, Tammissaari.
- TALLQVIST, TORE 1989. *Vanha Porvoo. Rakennustapaohjeisto*. Porvoon kaupunki, Porvoo.
- TOIVANEN, PEKKA 1988. *Kaupungin alue ja kaupungin rakentaminen*. Teoksessa *Lappeenrannan kaupungin historia 1917-1966, osa I*. Gummerus, Jyväskylä.
- TOIVANEN, PEKKA 1988. *Kaavoitusta ja kaupunkikuvaa*. Teoksessa *Lappeenrannan kaupungin historia 1917-1966, osa I*. Gummerus, Jyväskylä.
- TOIVANEN, PEKKA 1989. *Lappeenrannan rakennustaidetta*. Teoksessa *Lappeenrannan kaupungin historia 1917-1966, osa II*. Gummerus, Jyväskylä.

Muut lähteet

AXELSSON, MARKKU 2005. *Rakennusjärjestyksen paikallisuuden kehittäminen*. Moniste. Suomen kuntaliitto.

RT-ohjetiedosto 99-10886. *Pientaloalueen täydennysrakentaminen*. Rakennustietosäätiö RTS 2007.

Etelä-Karjalan museon KIOSKI-inventointitietokanta (<http://www.kulttuuriymparisto.fi>)

Lappeenrannan XI kaupunginosan korttelien 8-17, 19-22, 24-33 ja 35-37 asemakaavanmuutoksen selitys, 6.11.1954. LTKKA.

Lappeenrannan ajantasa-asemakaava ja määräykset ,19.5.2009. Lappeenrannan kaupungin tekninen keskus/Kaavoitusosasto.

Kuvalähteet

ATTE KIIANEN (AK).

LAPPEENRANNAN KAUPUNGINARKISTO (LKA).

LAPPEENRANNAN KAUPUNGIN TEKNINEN KESKUS/KAAVOITUSOSASTON ARKISTO (LTKKA).

TEPPO PUHAKAINEN (TP).

TYKKI-SEURAN ARKISTO (TSA).

